

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

3|2021

Rusínský kongres v Krynici | Jak to bylo s připojením Podkarpatské Rusi k ČR | Rusínský virolog světového jména | Budování policie v Užhorodě | Před sto lety zabili Nikolu Šuhaje | Jan Horal, válečný veterán a aktivista | Jak se vaří na Podkarpatsku | Rodnyj kraj: Optování po r. 1945

Listování kalendářem

Když listujeme kalendářem, můžeme s potěšením zjistit, že dějiny Podkarpatské Rusi, historie Rusínů a osobností s nimi spjatých jsou bohaté; na každý rok, i na ten letošní, připadá celá řada významných jubileí. V našem časopise se snažíme připomínat aspoň některá z nich.

Letos například oslavil osmdesátiny vynikající rusínský vědec Mikuláš Popovič, jeden z objevitelů viru HIV, jehož objevy zachránily mnoho lidských životů (více o něm uvnitř tohoto čísla). Před stolety, v prosinci 1921, se narodil docent Jaromír Hořec, rodák z Chustu, básník a spisovatel, spoluzakladatel naší Společnosti a její dlouholetý předseda. Připomeneme si ho v příštím čísle. Ve stejném roce se narodil generál Michal Kričfalúši, bojovník na frontách druhé světové války, jehož paměti v literárním zpracování historika Karla Richtera jsme před lety vydali pod názvem Účtování s časem. Magická stovka se vkrádá i do příběhu další postavy, tentokrát z pohledu soudu historie poněkud kontroverzní: před sto lety „zabili chlapa z Koločavy“, rusínského zbojníka Nikolu Šuhaje, jehož postava se stala inspirací pro román Ivana Olbrachta Nikola Šuhaj loupežník, jednu z nejkrásnějších próz meziválečné české literatury. A už pět desetiletí úspěšně putuje jeho příběh českými divadly jako skvělý muzikál Milana Uhdeho a Miloše Štědrone Balada pro banditu. Byl natočen i jako film. Nikolova postava se stala od sedmdesátých let minulého století, kdy měla hra premiéru na jevišti brněnského Divadla Husa na provázku, symbolickým vyjádřením síly lásky a touhy po svobodě. Šuhajovi, dějinným souvislostem jeho doby i současným interpretacím zbojnického mýtu věnoval rozsáhlý text Petr Šrajec. První část otiskujeme na stránkách tohoto čísla.

Náš časopis však samozřejmě není živ jen výročími, ale hlavně současností. Ačkoliv část letošního roku byla značně přiškrncena pandemií, otevřely se kulturní sály, probíhají první akce, byť některé se zpožděním. Konal se Svět knihy, kde měl Dům národnostních menšin opět svůj stánek, v polské Krynici proběhl rusínský kongres, v Knihovně Václava Havla 7. října literární diskusní večer na téma rusínská literatura v Česku. Připravujeme nové výstavy a setkání.

Přejeme všem vlídný, plodný a hlavně zdravý podzim!

AGATA PILÁTOVÁ

Foto e-rusyn.FORUM

Rusínská kultura se vrací do „postcovidového“ života. Letos v srpnu proběhl v Humenném ve skanzenu Vihorlátského muzea VII. rusínský festival.

Jana Šteflíčková: S jazykem mizí i krajina v člověku

Janu Šteflíčkovou známe především jako osobitou a populární písničkářku a herečku. S kytarou objíždí Česko i Slovensko a svými písněmi rozdává radost lidem všech generací. Vydala několik alb, hraje v pražském Studiu Ypsilon, točí filmy a začala i režisovat. Hodně cestuje a občas nechává věci plynout tak, jak právě cítí. Takhle třeba odjela na pár koncertů do Prešova, a zůstala tu v pilné práci půl roku. Energie má zkrátka Jana na rozdávání. Kdo ví, možná za to může i její častěně rusínsko-východniarská krev.

Z které části rodiny máte rusínské kořeny?

Mám je po mamince. Dlouho jsem to netušila, věděla jsem jen, že babička s dědou žili na Slovensku a v roce 1945 přišli do Čech. Na východním Slovensku jsem byla poprvé ve čtrnácti letech, neměli jsme tehdy auto, tak jsme jeli autobusem. Tehdy jsem poprvé slyšela mluvit babičku jazykem, který jsem neznala, a viděla jsem celou tu košatou rodinu a temperament, který tam byl. Byl to pro mě šok – obzvlášť, když jsem o tom do té doby nevěděla.

Mluvíte rusínsky?

Jéje, to ne. Jediné, co umím je: budeme bišidovaty, tedy – budeme si povídat. To je u nich frekventovaná věta, oni si totiž v rodinách moc rádi povídají. Sedí kolem stolu a mluví jeden

přes druhého. Víc toho rusínsky neumím, o to víc a ráda je poslouchám.

Tahle větev vaší rodiny pochází od Svidníku. Jak často tam jezdíte?

Jsou to dědinky mezi Svidníkem a Bardějovem, a moc často se tam nedostanu. Po zmíněné cestě, když mi bylo těch čtrnáct, jsem tam dlouho nejela. Přemýšlela jsem ale, proč o „rusínství“ babička nikdy nemluvila. Někdy mě napadlo, že se za to styděla, děda umřel poměrně brzy a babička možná měla malé sebevědomí, zažila velkou bídu a nějak v sobě tuhle kapitolu zavřela. Před šesti, sedmi lety jsem se rozhodla vydat se na východ už sama, a odjela jsem tam na vandr jen tak s batohem. V té době se zřejmě začal formovat můj hlubší zájem o Rusíny, o tuhle mizející kulturu a mizející jazyk.

Mluvíte jste o vesničkách plných strýčků a tetiček. Potvrdíte rusínskou upřímnost, pohostinnost a srdečnost?

Určitě ano, pospolitost je tam ohromná. Uvědomila jsem si, že když tam člověk přijede, ocitne se v jakési síti, která má vlastní pravidla. Pokud by se od nich odchyloval, byl by problém; sama jsem vyrůstala v Praze, kde je všechno víc individualistické. Na druhé straně jsem na východním Slovensku objevila krásné věci a vlastnosti Rusínů, tedy mluvím o těch, kteří stále žijí na venkově.

Pokračování na straně 3

Společnost v náročném období

Ze zprávy o činnosti SPPR v uplynulém období pro MK ČR

Léta 2020 a 2021 jsou poznamenána omezeními vyvolanými epidemií COVID 19. Jen malou část uplynulého roku bylo možné setkávat se ve větším počtu lidí.

Co jsme mohli uspořádat? V období relativně krátkého rozvolnění bylo 10. září 2020 v DNM se konalo setkání nazvané *Před sto lety spolu* a výstava *Podkarpatská Rus jako součást našich dějin* (v galerii DNM ve dnech 1. až 19. září 2020). Promítal se zde i dokumentární snímek Erika Lukase a Tomáše Saice *Před sto lety spolu* o slavnosti v Užhorodě k výročí připojení Podkarpatska k ČR. Po filmu následovala beseda a komentovaná prohlídka výstavy s historikem Ondřejem Štěpánkem.

Další plánované akce ovlivnila pandemie. Místo několikrát posunutých prezentací knihy Antonína Mořoviče *Za našimi zády tekla řeka Dněstr, aneb Tady se už mluví pražsky?* jsme umístili na náš web videozprávu, který autor natočil doma v Izraeli (dostupné na www.podkarpatskarus.cz).

Vytvořili jsme krátký videofilm o Rusínech v ČR ke sčítání lidu 2021 (také dostupný na webových stránkách společnosti).

Naše publikační aktivity zčásti poznamenala také pandemie. Společnost již třicet let vydává časopis *Podkarpatská Rus*. Každoročně vycházejí čtyři čísla v počtu 700 kusů. Časopis dostávají všichni členové společnosti a je také rozdáván na akcích pořádaných či spolupřádaných Společností i při dalších příležitostech (např. Svět knihy). Bývá o něj velký zájem. Výtisky časopisu jsou také předávány či zasílány spolupracujícím organizacím (např. Klubu T. G. Masaryka v Užhorodě, Muzeu Ivana Olbrachta v Koločavě, oddělení „Karpatika“ Užhorodské národní univerzity apod.).

Společnost rovněž vydala celou řadu dalších knižních publikací (seznam a bližší informace na www.podkarpatskarus.cz), jež poskytuje na svých akcích i mimo ně. Redaktoři časopisu *Podkarpatská Rus* Tomáš Pilát a Agáta Pilátová spolupřevládají rusínské příspěvky v magazínu o národnostních menšinách v ČR *Mezi námi* (Český rozhlas Plus). Rusínská tematika je zde prezentována minimálně jednou měsíčně. Příspěvky se zaměřují na rozhovory se zajímavými Rusíny z umělecké či vědecké sféry, na osobnosti, které se ve své odborné činnosti věnují rusínské a podkarpatoruské tematice, na aktuality z národnostního života.

Společnost dlouhodobě spolupracuje s rusínskými spolky a dalšími institucemi v ČR i v zahraničí. Partnerskými rusínskými organizacemi v ČR jsou především spolky rusini.cz – Rusínská iniciativa v ČR a Karpato-Rusínské krajské centrum. V rámci aktivit Akademie národnostních menšin i při jiných příležitostech spolupracujeme rovněž se spolky dalších národností v ČR. V Zakarpatské oblasti Ukrajiny spolupracujeme s Klubem T. G. Masaryka, Zakarpatskou společností české kultury v Užhorodě či Muzeem Ivana Olbrachta v Koločavě. Jsme v pracovním kontaktu rovněž s vědeckými pracovníky Užhorodské univerzity i dalšími osobnostmi Podkarpatska (Valerij Padjak). Tradiční je rovněž spolupráce s rusínským folklorním souborem z Chomutova Skejušan.

Působení SPPR ve spolcích, poradních a iniciativních orgánech zůstalo v roce 2020 a první polovině roku 2021 stabilní. SPPR je součástí Světového kongresu Rusínů, v němž se sdružují Rusíni z různých zemí. V září se v polské Krynicích uskutečnil XVI. Světový kongres Rusínů (informujeme o něm na str. 4 tohoto čísla).

V rámci ČR pracují členové Společnosti v několika poradních a iniciativních orgánech. Tajemnice Dagmar Březinová je členkou Rady vlády pro národnostní menšiny, Jiří Havel působí ve Výběrové dotační komisi Ministerstva kultury ČR – Podpora rozšiřování a přijímání informací v jazycích menšin (periodické tiskoviny) a Jan Čopík je členem Poradního sboru náměstkyne ministra kultury pro otázky národnostní kultury (hodnocení projektů na podporu kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin). Petr Skala se účastní činnosti Výboru pro národnostní menšiny Zastupitelstva hl. m. Prahy. V Akademii národnostních menšin nás zastupuje Agáta Pilátová.

Foto Marta Lojková Paulová

Rusínský soubor Skejušan se vydal v létě a počátkem podzimu na pódiá. Vystupoval mimo jiné na folklorních přehlídkách v Karlových Varech a v Ostravě.

Každoročně získáváme finanční podporu na vydávání časopisu *Podkarpatská Rus* (program Ministerstva kultury ČR pro rozšiřování a přijímání informací v jazycích menšin). Na rok 2020 činila podpora 90 tisíc Kč. Pro rok 2021 byla ministerstvem schválena dotace 85 tisíc Kč.

Pro letošní rok 2021 byla v grantovém řízení hl. města Prahy získána podpora na zasedání členů Světové rady Rusínů v Praze (10 tis. Kč), které by mělo proběhnout ještě v r. 2021.

Společnost má bezmála 500 členů, kterým je zaslán časopis *Podkarpatská Rus* (dostupný rovněž na www.podkarpatskarus.cz). Je však třeba konstatovat, že ne všichni členové platí řádně a včas členské příspěvky. Tato skutečnost omezuje naše aktivity a zároveň také možnost žádat o granty. K získaným financím je totiž vždy nutné přidat peníze vlastní – většinou kolem 30 % celkové částky rozpočtu akce, na niž žádáme příspěvek. Velkým problémem Společnosti je rovněž stárnutí členské základny a omezený počet mladších členů.

Patří se poděkovat všem aktivním členům společnosti, zvláště tajemnici, redaktorům časopisu *Podkarpatské Rus* a dalším členům výboru. Bez aktivní práce členů by žádné aktivity nebyly možné.

Za výkonný výbor SPPR
JAN ČOPIK

Chutě a vůně národů Podkarpatska

Útlá knížka **Zakarpatská lidová kuchyně** obsahuje nejznámější, nejrozšířenější a dodejme, že patrně i nejchutnější tradiční jídla Podkarpátí. Autorka **Hanna Bobonič** do ní vybrala recepty podle národů a národností, jež tu žijí: rusínské, maďarské, slovenské rumunské, české i polské kuchyně. Je určena domácím hospodynkám i kuchařům a kuchařkám v restauracích, které chce nasměrovat k poznání a přípravě národních jídel. Autorka ji uspořádala osvědčeným způsobem: rozdělila obsah

na polévky a předkrmy, hlavní chod, saláty, zákusky. Obsahuje stručnou charakteristiku každého pokrmu, výčet ingrediencí, postup přípravy, čas potřebný pro přípravu, počet porcí. Najdeme tu tradiční jídla (kuřecí či fazolová polévka, jídla na paprice, holubci, halušky, štrúdl atd.). Nicméně je tu něco navíc: připomíná totiž, že Podkarpatsko je země pestrého spektra národů a národností. Mírumilovně tu vedle sebe přetrvávají – a hlavně v praxi uplatňují – jídla různých etnik. Sluší jim to spolu.

Něco o autorce: Hanna Bobonič je historička a etnografka, má za sebou 45 let působení v Zakarpatské oblasti vědecké knihovně, publikuje knihy i stati v odborných i populárních médiích. Pro náš časopis napsala článek o dějinách užhorodského knihovnictví, který připravujeme do tisku.

ap

J. Šteflíčková: S jazykem mizí i krajina v člověku

Dokončení ze strany 1

Mladí totiž odcházejí studovat do měst nebo do zahraničí, a už se nevracejí, a vesničky se tak vylidňují. Ti zbylí, starší Rusíni jsou bezelstní a až - řekla bych - naléhavě, urputně štědrí. Tohle se v těch končinách projevuje opravdu hodně. A další věc. Kdysi mi jeden historik řekl, že Rusíni nemají smysl pro humor, nechápu obzvláště takové ty jednoduché vtipy nebo něco, co jde „za roh“. Sama mám zkušenost, že nemají příliš smysl pro sarkasmus. Když slyší něco pichlavého, tak se až omluvně usmějí, jako by jim cosi v tom chápání chybělo. Zase teď mluvím o té generaci, která už odchází. Jiná věc, které jsem si na tamním venkově všimla, je otevřenost zázrakům. Takhle otevřeným lidem se pak zázraky dějí víc než těm, kteří je ve svém životě nemají jako samozřejmou zkušenost.

Jak jste to vnímala?

Když tetičky vyprávěly historky z rodiny nebo okolí, absolutně jsem odpojila raciono, dychtivě poslouchala a všemu jsem byla otevřená, protože jsem byla na tom místě a s nimi. Ačkoliv to od našich končin není tak daleko, mají tam lidé zcela jiný náhled na realitu. Přitom si myslím, že jde o poslední takovou generaci, čistou, provozující bílou magii, spjatou s přírodou a živly. Na východním Slovensku je to pořád ještě živé. Ale dlouho už asi nebude.

Někdy říkáte, že zmíníte odcházení, zánik, poslední čistotu generaci. Mluvíte v téhle souvislosti i o rusínštině. Opravdu podle vás nemá šanci na přežití?

Myslím, že rusínský jazyk možná zmizí, i když

se na Prešovské univerzitě snaží ho zachránit a pracují s ním. To, že vymizí, by mi ani tak nevadilo, jazyk si přeci jenom žije svým vlastním životem, to je přirozená věc. Je ale škoda, že s každým jazykem mizí i určitý způsob myšlení, určitá poezie, určitá krajina v člověku. Proto jsem měla velkou radost z počínů paní Pirnikové, ředitelky Divadla Viola v Prešově, která vydala knihu rusínských balad. V knize jich je asi pět set a jejich texty jsou přeepsané do latinky. Jde o původní práci Oresta Zilynského, která měla vyjít v sedmdesátých letech minulého století, ale komunistický režim to zakázal. A zpátky k jazyku: i když, jak jsem řekla, rusínština mizí, v těch písních je napořád. A balady jsou to opravdu úžasné, je to specifický žánr. Z tohoto počínů se tedy hodně raduju.

Mluvíte jste o Prešovské univerzitě. Vy sama s ní nespoupracujete?

Ne, já nejsem žádný velký teoretik. Vzala jsem ale na východ historika Petra Placáka, a jeho péčí vyšlo před časem speciální číslo časopisu Babylon věnované Rusínům a rusínským záležitostem. V něm je i rozhovor s historikem Peterem Švorcem, který na Prešovské univerzitě učí. Interview má název Vysvětlit Rusíny je obtížné, a jedná se o obšírné shrnutí rusínské problematiky z hlediska historie.

Jak jsou Rusíni muzikální?

Ráda bych vám řekla, že jsou ohromně muzikální, ale bohužel nevím, jak mohli s takovou muzikálností dopustit něco, čemu se říká rusínské disco. Je mi záhadou, že během dvou generací nabrala jejich hudba takový směr. Ale je tam slyšet i jiná hudba. V rusínských dědinkách se hodně hraje, navíc jsou tam všude muzikální Romové. Je tam vidět ohromný vliv folkloru, dokonce i u mnoha mladých lidí. Folklor tam často zní, lidi ho poslouchají, což

Písničkářka a herečka Jana Šteflíčková

třeba Praze vůbec nevidím. U nás je folklorem dechovka, to je zřejmě pozůstatek Rakouska-Uherska. Rusíni mají folklor pořád rádi.

Projevuje se nějak rusínský folklor ve vaší tvorbě?

Pokud ano, tak podvědomě - s těmi vlivy nepracuju racionálně, vědomě. Člověk je ale jako houba, a pokud má něco v krvi, nemůže se to neprojevovat. Rusínské kořeny se tak v mojí tvorbě určitě nějak projevují. K tomu všemu jsem se naučila jednu baladu, a chci s tím pokračovat. Ty balady mají dost těžká témata - říkala jsem si, že je to hodně blízké blues. Vezměte si třeba písně našich Rusínů z Ameriky. Můj praděda tam jezdil lodí za prací, dělal v nějaké lodní kotelně. Rusíni tam obecně vykonávali těžkou práci, což se projevilo v jejich písních a emigrantských baladách. Tomuhle tématu se chci věnovat i v budoucnu. Kontaktovala jsem různé americké spolky a věřím, že skrze ně najdu hodně zajímavých materiálů, včetně rusínských písní.

TOMÁŠ PILÁT

Výročí: Deset let od úmrtí Jana Horala

V listopadu letošního roku uplyne 10 let od úmrtí Jana Horala (3. 11. 2011), rodáka z Podkarpatské Rusi, válečného veterána, podnikatele, manažera, hoteliéra a v neposlední řadě podporovatele válečných veteránů, zvláště pak československých letců v řadách Britského královského letectva (RAF).

Jan Horal se narodil 23. února 1923 ve Stráži při Čope do rodiny legionáře a vojenského lékaře. Navštěvoval měšťanskou školu a poté české gymnázium v Užhorodě. V roce 1939 uprchl z nacisty okupovaného Československa. Jeho cílem byla Palestina, kde měl příbuzné a chtěl se zde přihlásit do československé armády. Po dobrodružné cestě na jih a plavbě lodí mu nejprve jeho bratranec Jano Sapir obstaral práci v kibucké pekárně.

V září 1941 se zapsal k britským zásobovacím jednotkám v Palestině, do československého vojska byl odveden 27. dubna 1943. Za své působení na Blízkém východě byl oceněn britským kampaňovým vyznamenáním, Africkou hvězdou (Africa Star). V srpnu téhož roku byl transportován do anglického Liverpoolu. Zde byl zařazen do Československé samostatné obrněné brigády. Na konci srpna roku 1944

Jan Horal

byly čs. jednotky dopraveny do Francie a přesunuty k přístavu Dunkerque, kde bylo opevněno mnohatisícové vojsko wehrmachtu. Jan Horal zde jakožto tankista provedl několik útoků. Přístav byl obléhán až do samého konce války. Za své bojové nasazení obdržel Čs. válečný kříž 1939 a Čs. medaili Za chrabrost před nepřitelem.

Po skončení války se opět shledal se svou

rodinou, kromě maminky, která zemřela krátce po osvobození koncentračního tábora Bergen-Belsen na tyfus. Přestože život po válce nebyl jednoduchý, Jan Horal si užíval život ve svobodné zemi. Skupoval staré kamery, ošetřil jejich čočky proti odrazu světla a znovu je prodával. Pomáhal tak svému mladšímu bratrovi Jiřímu vydělat si na živobytí. S měnící se politickou situací v něm znovu uzrávalo přesvědčení k emigraci. Stalo se tak krátce po únorových událostech roku 1948. Ač si původně přál žít v Anglii, náhoda a okolnosti ho zavedly do švédského Göteborgu. Zde se vypracoval z brusiče na nočních směnách až na vrcholového manažera. Učinil několik zlepšovacích návrhů ve strojírenském odvětví, v oboru optiky a fotografie. S jemnou mechanikou se blíže seznámil již při svých studiích na ČVUT v letech 1946-48. Po roce 1989 se vrátil zpět do Československa a začal zde podnikat v hotelovém průmyslu.

Jan Horal na své rodiště nikdy nezapomněl a vždy se sem rád při svých cestách vracel. Navazoval zde styky s krajanskými spolky, které finančně podporoval. Zajímal se také o podkarpatské malíře, jejichž obrazy vystavoval ve svých hotelech.

Pokračování na straně 7

Foto Jadrán Šetlík

Září 2021: Setkání Rusínů v Krynici

Ve dnech 10. a 11. září 2021 proběhl v polském lázeňském městě Krynica-Zdrój 16. Světový kongres Rusínů. Souběžně se uskutečnilo 10. Mezinárodní fórum rusínské mládeže. Krynica, kde mj. tvořil známý rusínský (lemkovský) malíř Nikifor, hostila již třetí kongres. Rusíni z celého světa se zde setkali v letech 1993 a 2005. Jako jiné akce loňského a letošního roku byl i kongres poznamenán pandemií covid-19. Z maximálně možného počtu 90 delegátů se jednání účastnilo 77 a přijelo i méně hostů. Také termín byl v důsledku pandemie posunut z května na září.

Kongresu předcházelo slavnostní setkání ve městě Gorlice. Kulturní program na náměstí připomněl třicet let od obnovy nejstaršího spolku Lemků Ruska Bursa a deset let od založení rádia LEM.fm. Budova Ruské Bursy v Gorlicích byla pojmenována po bývalém dlouholetém předsedovi spolku Bohdanu Gambalovi, jenž zemřel v roce 2020. Na jeho počest byla také na budově odhalena pamětní deska.

Jednání kongresu již probíhalo v Krynici. Po úvodních zdravicích starosta města a starostka gorlického okresu byly předány ceny Vasila Turoka-Heteše a Ivana Manajla *Pro Arte Ruthenorum*. Cenu Vasila Turoka za rok 2020 získal Dr. Gheorghe Firczak, dlouholetý člen Světové rady Rusínů a bývalý poslanec rumunského parlamentu, za rok 2021 byla udělena Jaroslavu Trochanovskému, rusínskému kulturnímu aktivistovi a skladateli z Polska. Cenu Ivana Manajla za rok 2020 dostal Vlado Ňarady ze Srbska, za rok 2021 malíř z Podkarpatsí Volodymyr Mykyta.

Následovaly zprávy delegací z jednotlivých států (Česká republika, Slovensko, Chorvatsko, Polsko, Maďarsko, Rumunsko, Srbsko, USA a Kanada, Ukrajina) a referát dosavadního předsedy Světové rady Rusínů Stepana Ljavince. Přes pandemii uskutečnily rusínské spolky množství kulturních akcí, konferencí (některé on-line), byla vydána periodika a publikace. V řadě států proběhlo sčítání lidu. Strategii a kampaň před sčítáním na Slovensku představili Martin Karaš a Petro Štefaňak. Zapojily se do ní všechny rusínské spolky a organizace, známé osobnosti i starostové rusínských obcí. Rusíni z Rumunska (Kulturní svaz Rusínů Rumunska) ve zprávě mimo jiné zmínili úspěch v loňských jarních komunálních a prosincových parlamentních volbách. Maďarská delegace informovala o možnosti složit zkoušku z rusínského jazyka na univerzitě v Budapešti.

Předseda světové rady Stepan Ljavinec shrnul aktivity za končící dvouleté období. Bylo odesláno několik dopisů ve věci uznání rusínské národnosti na Ukrajině – Verchovnoj radě (parlamentu), prezidentu Zelenskému, institucím Evropské unie. K žádnému posunu však nedošlo. Předseda rady rovněž komunikuje s Prešovským sa-

mosprávným krajem v souvislosti s připravovanou rekonstrukcí Muzea Andy Warhola v Medzilaborcích. Tajemník a členové revizní komise informovali o hospodaření Světového Kongresu Rusínů. Kongres má pouze malý rozpočet v řádu stovek či jednotek tisíců EUR.

První den jednání se konalo také fórum rusínské mládeže. Novou předsedkyní se stala Olena Štefanovská z Polska. Souběžně probíhala práce komisí (komise pro vzdělávání a jazyk, pro kulturu, pro historii, pro turistiku a granty a mediální). Pracovní část dne ukončil kulturní program.

Druhý den začal zprávami předsedů komisí, kteří informovali o záměrech na ob-

Delegace z ČR na 16. Světovém kongresu Rusínů

dobí 2021 až 2023. Následovala diskuse. Někteří vystupující byli poměrně kritičtí a jejich slova v plénu nacházela ohlas. Zmínky o nedostatečných obměnách členů světové rady vyvolaly bouřlivý potlesk. Profesor Paul Robert Magocsi hovořil o potřebě stálého tlaku na Ukrajinu ve věci uznání Rusínů. Navrhoval, aby rusínské organizace ve vlastních zemích stále intervenovaly na velvyslanectvích Ukrajiny (např. formou dopisů). V souvislosti s převody textů mezi azbukou a latinou hovořil o tom, že cyrilice je „abeceda pro Slované“. Pro činnost kongresu by bylo vhodné nacházet sponzory a jeho aktivity částečně profesionalizovat. Také hovořil o nedemokratičnosti kongresu. V rámci diskuse tuto myšlenku výslovně nerozvedl, ale soudí, že by početní zastoupení delegátů z jednotlivých států mělo více odpovídat počtu Rusínů v nich žijících (v současné době má každý stát 10 delegátů). Rovněž poukázal na skutečnost, že členem kongresu je většinou pouze jedna organizace (spolek) z každého státu, bylo by však vhodné do jeho činnosti „vtáhnout“ co nejvíce rusínských organizací.

O potřebě profesionalizace a nedostatku financí hovořil také tajemník kongresu Vladimír Protivňák. Hovořil rovněž o důležitosti směřovat projekty na mladé. Někteří delegáti, např. předseda mediální komise Petro Medviď, mluvili o nutnosti zlepšit po-

vědomí o činnosti kongresu a světové rady. Navrhovali zřízení webových stránek v rusínštině a také v angličtině. Delegát z České republiky Petr Šáda hovořil o zákonu o původních národech, jež přijal v letošním roce ukrajinský parlament.

Následovaly návrhy na obsazení světové rady. Pouze dvě delegace změnily svého zástupce. Andreje Kopču z Polska, jenž byl členem světové rady od roku 1991, nahradil Andrej Trochanovský, a Jana Čopíka za Českou republiku vystřídal Vladislav Haffner. Do přímých voleb předsedy kongresu a rady se přihlásil pouze jeden kandidát – stávající předseda Stepan Ljavinec. Voleb se zúčastnilo 72 delegátů, kteří odevzda-

Z jednání v sále

li 71 platných hlasů. 62 delegátů zaškrtnulo S. Ljavince, 8 bylo proti a jeden se zdržel. Přes zdrženlivý postoj členů světové rady si delegáti následně prosadili hlasování o pořadatelsství dalšího kongresu v roce 2023. Těsně v něm zvítězilo Srbsko (36 hlasů, 31 bylo pro Rumunsko a čtyři pro společné pořadatelsství). Další kongres se tak uskuteční v Novém Sadě.

Kongres 2021 v Krynici přijal několik změn. Nově se zřídily funkce mluvčího (Petro Medviď) a správce webových stránek (Petro Štefaňak). Mikola Bobinec (člen světové rady za Podkarpatsí – Ukrajinu) byl ustaven koordinátorem – má najít cestu, jak do práce kongresu zainteresovat další rusínské organizace z Podkarpatsí. Andrej Kopča se stal čestným členem světové rady. Tajemníkem kongresu zůstává Vladimír Protivňák.

V závěrečné rezoluci kongres vyjádřil hluboké znepokojení z přijatého jazykového zákona na Ukrajině, který ponižuje práva národnostních menšin. Požaduje zřízení katedry rusinistiky na univerzitě v Užhorodě a právo svobodné volby národnosti na Ukrajině. V rezoluci se kongres obrací také na Českou a Slovenskou republiku, jako nástupnické státy bývalého Československa. Mají se obrátit na Ukrajinu a požadovat přiznání práv rusínské menšině na jejím území.

JAN ČOPÍK

Sto let od smrti Nikoly Šuhaje: dějinné souvislosti s přesahem k dnešku. Ivan Olbracht současným pohledem

Patnáctého srpna letošního roku uplynulo sto let ode dne, kdy byli na pološině Žalopka nad koločavským bočním údolím Suchar zabiti svými bývalými kamarády Nikola Šuhaj a jeho mladší bratr Jura. Nikolovi bylo 23 let, Jurovi pouhých 15 a půl roku.

O Nikolovi Šuhajovi se lidé v mladé Československé republice dozvídali od roku 1920 prostřednictvím novinových zpráv, líčících marnou snahu československých četníků dopadnout tohoto narušitele zákonů. Do povědomí široké veřejnosti se však dostal až poté, kdy v roce 1933 vyšel román Ivana Olbrachta, mistrně zachycující Nikolův životní příběh, a to včetně sociálních, společenských i přírodních kulís, v nichž se odehrává. K uměleckému vyjádření použil Olbracht kombinaci reálií a mýtů, které v té době byly neodmyslitelnou součástí života obyvatel Verchoviny. V témže roce obdržel Olbrachtův román Státní cenu za umění slovesné a současně vyvolal vlnu averzí ze strany policie i ostatních složek státního aparátu.

Dějinné události však nabraly rychlý spád. Po epizodě Karpatské Ukrajiny bylo území Podkarpatské Rusi v březnu 1939 obsazeno maďarským horthyovským vojskem a na konci 2. světové války připojeno jako tzv. Zakarpatská Ukrajina.

Během socialistické éry jsme v Československu neměli o Koločavě mnoho zpráv. Jednou z výjimek byl František Továrek, kantor z Jevíčka. Ten udržoval kontakty s intelektuály ze Zakarpatska a v roce 1985 vydal knihu reportáží ze Zakarpatska s názvem Hory a lidé (Kruh, Hradec Králové, 1985). Články o Koločavě a okolí publikoval také časopisec-ky (Turista, Lidé a země). František Továrek začínal svou učitelskou dráhu ve Svaljavě na Podkarpatské Rusi v roce 1935 a jako turista a skaut stihl, před obsazením naší východní výspy Maďary, důvěrně poznat přírodu i lid této oblasti. Ve své útlé knížce Hory a lidé referuje o změnách na Zakarpatsku za cca 40 let „budování komunismu“, řekl bych pravdivě, ale současně poplatně politické situaci tam i v tehdejší Československu.

K důležité události v mezinárodních stycích mezi Zakarpatskem a Československem došlo 4. července 1982, kdy se v Koločavě konala slavnost u příležitosti stého výročí narození Ivana Olbrachta. Při této příležitosti bylo slavnostně otevřeno Muzeum Ivana Olbrachta v koločavské střední škole, jehož hlavním autorem byl Nikolaj Šimoňa mladší, tamější učitel a výtvarník. Ten byl také autorem jediného „portrétu“ Nikoly Šuhaje, který nakreslil na popud novináře Stanislava Motla. Ten Koločavu opakovaně navštívil a případu tamního zbojníka věnoval řadu textů a pořadů. Portrét autor vytvořil bez předlohy, podle informací rodiny a pamětníků, neboť žádná fotografie Nikoly se nedochovala. Výslednou verzi označila i Eržika jako velice věrnou.

Portrét Nikoly Šuhaje vznikl na popud Stanislava Motla, autorem je Nikolaj Šimoňa mladší. Převezto z článku Stanislava Motla v týdeníku Reflex.

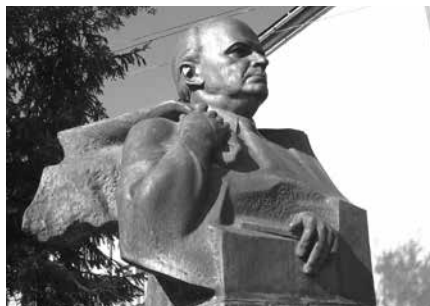

Foto Hana Kalubová

Památník Ivana Olbrachta v Koločavě.

V rámci této slavnosti byl před školou odhalen také základní kámen pro budoucí Olbrachtovu bustu a škola dostala čestný název „imenu Ivana Olbrachta“. Původní expozice muzea měla motto „český spisovatel a komunista“ a její nepřehlédnutelnou součástí byla mj. busta Klementa Gottwalda. Olbrachtova busta byla pak v Koločavě instalována až v roce 2000, jejím autorem je ukrajinský sochař Michailo Beleň. V roce 1996 bylo muzeum modernizováno ve spolupráci s muzejníky z Čech.

Ivan Olbracht má co říci i dnes

Ivan Olbracht pravidelně navštěvoval Podkarpatskou Rus v letech 1931 až 1936 a získal zde materiál i pro svá další díla. Šlo o film Marijka nevěrnice, knihu reportáží Hory a staletí a povídky Golet v údolí. Mimo to, že Ivan Olbracht Koločavu proslavil literárně a bojoval za práva obyvatel Podkarpatské Rusi svými zprávami v tisku, adoptoval zde také tři malé sestřičky – sirotky, které nechal na své náklady vychovat.

Olbrachtovo dílo s podkarpatoruskou tematikou je dodnes živé a inspirující, mnohé z titulů byly zpracovány ve filmu a televizi, na divadle, či ve formě muzikálové a písňové. Nikola Šuhaj loupežník dokonce i jako opera. Tato díla byla přeložena do desítek jazyků celého světa.

V roce 2002 se na gymnáziu v Semilech (nesoucím Olbrachtovo jméno) konal seminář na téma *Ivan Olbracht – osobnost, dílo,*

inspirace. Jak v úvodu sborníku z tohoto semináře píše jeden z jeho organizátorů Jaroslav Vávra, šlo o „první setkání badatelů, kde se hovořilo o umělcově životě bez příkras“. Krátce zmíním některá témata referátů, které na semináři zazněly. Význam osobnosti Ivana Olbrachta shrnul ve svém příspěvku Jaroslav Vávra. Zachycuje všechny důležité mezníky v životě soukromém, ale i v působení politickém. Do pěti období pak rozdělil Olbrachtovu uměleckou tvorbu a připojil výčet nejdůležitějších zpracování jeho děl. Vztah Olbrachta k rodným Semilům zachytil ve svém referátu Václav Votoček. S ohlasem tvorby Ivana Olbrachta na Ukrajině seznámili přítomné Volodymyr Motornyj a Valerij Rasputnis. O Olbrachtově vztahu k židovství referoval Vít Šlechta, Loupežník jako apoštol spravedlnosti je název příspěvku Milana Uhdeho. O Olbrachtově politickém klopýtání hovořil Miloš Plachta a problémem svědomí tvořivé osobnosti se zabýval Jan Šolc.

Musím konstatovat, že i po téměř 20 letech od konání semináře mě jeho referáty silně oslovily, neboť na půdorysu Olbrachtova života a díla rozebírají věčné otázky svědomí, morálky a spravedlnosti. Osobně si vážím účasti Milana Uhdeho na této akci, neboť byl jediným ze známých kulturních osobností, který pozvání přijal.

Ať už hodnotíme Ivana Olbrachta jakkoliv, je nesporné, že zažil tak zajímavý život jako málokdo. Vždyť v roce 1920 se osobně setkal s V. I. Leninem a v roce 1935 poslal Adolfu Hitlerovi telegram, v kterém protestoval proti pálení knih na hranicích. V roce 1921 vstoupil do KSČ jako nadšený propagátor myšlenky vzniku socialistického státu, o němž věřil, že jej u nás lze vybudovat bez prolévání krve. V roce 1929 byl pro nesouhlas s novou linií Klementa Gottwalda vyloučen. Na jaře roku 1940 byl vyslýchán gestapem, aby pak válku bez úhony přečkal v jihočeské vesnici Stříbřec, kde se měl zapojit i do partyzánského hnutí. V roce 1949 odešel do důchodu a 30. 12. 1952 ve věku 70 let umírá.

Nikolova dcera Anna a ostatní příbuzní

Dcerku Annu porodila Eržika v Chustu, kde byla vězněna za to, že pomáhala Nikolovi unikat před četníky, 4 měsíce po Nikolově smrti. Eržika se po čase znovu vdala, vzala si Vasila Derbaka a s ním měla děti Jelenu a Dimitrije. Všechny 3 děti vychovala Eržika sama, neboť i její druhý manžel skončil tragicky – byl zastřelen, neboť odmítl narukovat do 2. světové války. Nejstarší z dětí Anna pomáhala vychovávat své mladší sourozence a do školy (stejně jako její otec) nikdy nechodila. K chalupě vysoko v údolí, kde Eržika s dětmi žila a v roce 1987, ve věku 82 let také zemřela, vede dnes turistická značka.

Pokračování v příštím čísle

PETR ŠRAJER

Pozn. autora: Případné reakce čtenářů na tento článek ůřele uvítám na emailové adrese petr.srajer@email.cz

Rusínská kolonie v centru Prahy: Studenti z Podkarpatska mezi dvěma válkami

Na snímku, který doprovází tuto glosu, je skupina studentů karpatoruského internátu v Praze 7 na Letné – na místě, kde je nyní Letenská pláň. Tuto budovu dostali rusínští studenti po jugoslávských studentech, kterým byl z iniciativy a podpory jugoslávského krále a prezidenta Masaryka postaven nový internát.

I když byla budova dřevěná, našim studentům vyhovovala kvůli nízkým poplatkům za bydlení a stravu. Navíc za budovou bylo fotbalové i volejbalové hřiště a tenisové kurty, které spravovala studentská samospráva koleje a získávala tak i peníze do studentské pokladny.

V každém pokoji budovy stály dvě postele a dvě skříně. Studenti platili podle svých finančních možností měsíčně 50, 75 nebo 100 Kčs. V jídelně byla divadelní scéna, kde se pořádala umělecká vystoupení i odborné přednášky. Do sálu se vešlo až 150 diváků, takže kolejní pokladna se plnila.

Internát se stal malou rusínskou kolonií v centru Prahy. Vedení internátní studentské samosprávy se volilo tajným hlasováním na výročních schůzích. Rusínští studenti byli opravdovými správci a hospodáři koleje; všechny funkce, počínaje předsedou samosprávy až ke kuchařkám a uklízečkám, byly obsazovány pouze Rusíny z Podkarpátí nebo z prešovské oblasti. Koncem třicátých let minulého století dostali naši studenti pětipodlažní budovu s výtahem v Praze Dejvicích blízko dvou velikých českých kolejí vedle ČVUT. Byl to spíše hotel zařízený komfortním nábytkem, koberci a s teplou vodou. V každém pokoji byla na stole elektrická lampa (zakoupila je Kancelář prezidenta republiky). Přesto se studentům stýskalo po starém internátu – kvůli jeho okolí s hřišti, kam chodili sportovat, odpočívat, opalovat se. Říkali mu „karpatoruská Riviera“.

Po okupaci Čech Němci byly oba internáty zabrány pro potřeby německé armády. Naši studenti z Prahy odjeli. Po válce v roce 1945 byl otevřen třetí karpatoruský internát v Praze na Vinohradech, v

Fotografii věnoval předseda internátní samosprávy JUDr. Ivan Kovač, právník a pedagog (na snímku sedící uprostřed); v první řadě sedmý je otec autorky JUDr. Emil Ivančo

Americké ul. č. 23; stalo se tak díky iniciativě bývalých studentů z předešlých internátů, kteří se po válce rozhodli žít v Praze.

Byli to JUDr. Ivan Kovač, JUDr. Emil Ivančo, S. Antalovsky a další. Možná někdo z čtenářů pozná na fotografii svého otce nebo dědečka a připomene si jejich studentská léta v Praze...

OLGA LUČANSKÁ

(s využitím článku Havrila Beskida v Rusinském národním kalendáři na r. 2002)

Český učitel na Podkarpatsku

Dne 20. srpna letošního roku byla v obci Holubinné na Podkarpatsku slavnostně odhalena pamětní deska českému spisovateli, novináři a učiteli **Františku Továrkovi**. Je umístěna na fasádě školy, v níž v letech 1935–1938 působil. Na slavnosti byli mj. přítomni předseda polianské OTG Ivan Drohobetsky, generální konzul České republiky ve Lvově Pavel Pešek, předseda rusínského kulturního klubu Jurij Shipovič, předseda klubu T. G. Masaryka v Užhorodě a Užhorodského spolku Slováků Ivan Latko a další osobnosti.

František Továrek (1915–1990) byl ve své době populární didaktik, učitel, spisovatel a vlastivědný pracovník, jedna z nejvýraznějších osobností Malé Hané druhé poloviny 20. století. Studoval na pražské pedagogické akademii. Učitelskou dráhu započal roku 1935 ve Dzbelu u Konice. Po krátkém tamním působení nastoupil 1. října téhož roku na místo pomocného učitele ve Svaljavě na Podkarpatské Rusi. Za rok se stal řídícím učitelem na jednotřídce v nedalekém Holubinném. Zde poznal i svou budoucí manželku, která tu působila jako učitelka v mateřské škole. Sdílená chudoba na Podkarpatské Rusi a navázaná přátelství s rusínskými spisovateli a novináři Františka Továrka zásadně zformovaly. Zároveň však zůstal věren svým skautským ideálům, ze kterých vzešel a které byl posléze, v padesátých letech, nucen „zaobalit“ do pionýrské symboliky poplatné socialistické ideologii.

Foto archiv Užhorodského klubu T. G. Masaryka

Před Vánocemi roku 1938, kdy Češi museli odejít, se nuceně vrátil domů. Po návratu vypořádával na jednotřídce ve Štarnově, posléze nastoupil na měšťanskou školu v Jevičku. Ve městě se zapojil do činnosti místních skautů. Konickým skautům zařídil tábor na Smolenské přehradě a spolu s Antonínem Ornerem sepsali historii jevičského skautingu.

František Továrek byl u nás jedním z českých publicistů, kteří svůj zájem věnovali problematice Podkarpatska. Navázal tím na tvorbu známých spisovatelů jako Olbracht, Neuman, Čapek, Vančura, Zatloukal. Vykonal mnoho pro regionální historii, pro Jevičko a pro celou Malou Hanou. K nejvýznamnějším dílům Františka Továrka patří kniha reportáží *Horry a lidé*, vydaná v roce 1985, kterou se vrací tam, kde svoji celoživotní učitelskou etapu začal - na Podkarpatsko. Mnoho let sbíral pověsti a zkratky z okolí Jevička.

O rusínském divadle

Rozhovor s ředitelem prešovského Divadla Alexandra Duchnoviče **Mariánem Markem** uveřejnil server rusyn.sk. Hovoří tu o svých elévských letech, o vzniku divadla jako družstva, které hrálo nejprve v ukrajinštině, o přeměně na rusínskou scénu, o historii vůbec a samozřejmě i o současnosti a budoucnosti. „Důležité je, že od začátku byla naše scéna zájezdovým etnickým divadlem Rusínů a Ukrajinců na severovýchodě Slovenska. Kvůli tomu vlastně vzniklo. V 80. letech minulého století se stavy souboru z ekonomických důvodů začaly postupně snižovat. Dnes máme v divadle celkem 35 zaměstnanců, z toho 15 herců,“ vysvětluje Marián Marek s tím, že v současnosti Divadlo Alexandra Duchnoviče hraje polovinu představení doma v Prešově, polovinu na zájezdech. Snaží se přitom navštěvovat i obce a vesničky, kde, jak říká, ještě nikdy nikdo nehrál.

top

Poplach! Hoří!

Hasiči na Podkarpatské Rusi za Československé republiky

Hasiče známe dvojí. V modrém parádním stejnokroji, s blůzou upnutou u krku, s čepicí s lakovým štítkem, pod níž se usmívá červená tvář mužů - tatíků, kterým dobrota a solidnost hledí z očí. To jsou hasiči ve svátečním. Některé krojované spolky se na ně občas dívají s vrchu a dělají si z nich legraci, když starším pantátům v pochodu nehrají nohy tak bystře, jako dvacetiletým mladíkům za šest týdnů po narukování. Známe ale také hasiče ve všedních uniformách sestávajících často jen z přilbice a sekery za pasem. To bývá tenkrát, když se zatroubí na poplach, když ulicemi města splašeně letí červené auto, nebo když od jedné vesnice do druhé dobíhají zpěnění koně vezoucí stříkačky. Tehdy, když praskají plameny a rudá zář hrozivě osvětluje noční oblohu. Tenkrát ani sebeodřenější hasičská uniforma nemůže zabránit, abychom k ní necítili obdiv a vděčnost. A je to právě tato plátěná, popálená a umazaná blůza, která nabývá lesku nejvácnější uniformy, protože pod ní cítíme statečné srdce neohroženého bojovníka....Tak popisoval hasiče velitel Hasičské jednoty v Sevljuši (dnes Vinogradiv) S. Dostál v prvním čísle Hasičského věstníku pro Podkarpatskou Rus 1. prosince 1930 (drobné pravopisné úpravy). A měl pravdu.

Zastavme se krátce u historie hasičského sboru Podkarpatska. První organizované hasičské stanice ve větších střediscích vznikaly v 70. - 80. letech 19. století (Užhorod 1875, Mukačevo 1880, Sevljuš 1880). Nová kapitola v historii podkarpatských hasičů se začala psát po r. 1919 po vzniku Svazu čs. dobrovolného hasičstva v Praze, který od r. 1922 sdružoval také Zemskou hasičskou jednotu (ZHJ) pro Podkarpatskou Rus se sídlem v Užhorodě. Podle stavu v r. 1935 ZHJ na Podkarpatsku tvořilo 12 okresních hasičských jednot s 236 místními sbory dobrovolných hasičů, které sdružovaly 4900 členů a 58 samaritánských stráží s 561 členy.

Zmíňme se alespoň stručně o organizaci hasičské služby v Užhorodě začátkem r. 1938. Velitelem byl A. Zikmund, Požární služba měla celkem 142 členů. Celé město bylo rozděleno na dva požární obvody: na pravý a na levý břeh. Stanoviště byla rovněž dvě, a to v hasičských kasárnách na Dobrjanského ulici a na Masarykově náměstí č. 19 v domě, v němž byla umístěna i policejní strážnice. Výzbroj tvořily dvě motorové stříkačky, jedna ruční, osm berlových stříkaček, dvě motorové voznice pro dopravu vody, 1200m hadic a jeden pojízdný žebřík. Velitelem samaritánské služby byl A. Vertěš, městský lékař se sídlem v kanceláři v Městském domě. Tato složka měla 367 členů vyškolených v samaritánských kurzech. Členové samaritánské služby byli přiděleni 10 stanicím první pomoci a 10 ošetřovněm. Samaritáni měli k dispozici tři motorové sanitní vozy, 65 nosítek, 8 lékárníček, obvazy. Jaké byly hlavní úkoly samaritánské služby? (V dnešním významu jde o pomocné zdravotní a záchranné služby.) Šlo především o poskytnutí první pomoci osobám s popáleninami nebo zasaže-

Foto archiv

ným otravným kouřem a hasičům zraněným při požárním zásahu. Když bylo zranění vážnější, samaritáni zabezpečovali dopravu postiženého do ošetřovny nebo do nemocnice.

Významný mezník v historii podkarpatských hasičů představoval celostátní sjezd hasičů Československé republiky, který se konal souběžně s 1. sjezdem ZHJ Podkarpatské Rusi - ve dnech 5.-7. července 1935 v Užhorodě. Jako hosté byli na sjezdu přítomni zástupci hasičů z Rumunska, Jugoslávie, Polska, Velké Británie a Belgie. Program obou sjezdů byl obsáhlý a zvláště jeho doprovodné akce se těšily nemalému zájmu veřejnosti. 5. července odpoledne se uskutečnil sjezd ZHJ Podkarpatské Rusi, později slavnostní večere v restauraci Koruna. 6. července se na letišti konalo shromáždění sboru užhorodských hasičů na počest 60 let jeho trvání, po kterém následoval sjezd Svazu čs. hasičů. Po zhodnocení činnosti a určení nových úkolů byly uskutečněny volby do vedení celostátního Svazu. Členy výboru za Podkarpatskou Rus byli zvoleni J. Peteňko z Perečina, V. Molnár z Barkasova a jako náhradník kooptován I. Palatický.

Odpoledne prošel městem průvod 2500 hasičů včetně vybraných jednotek vojenských útvarů; v jeho řadách vyhrávaly tři hudby. Pro Užhorodany to byla nevšední podívaná. Zlatým hřebem pro diváky na letišti byla cvičení s požárními tyčemi, ukázky z výcviku rumunských samaritánů, dále cvičení vojska - prostná i s puškou - a na závěr zemské závody s přenosnou stříkačkou. Večer se hrálo divadelní představení za účasti ochotníků z řad hasičů z Poroškova a Ťačova. Příští den, 7. července dopoledne, se konaly závody užhorodských hasičů s plnou výzbrojí v jízdě na kolech a cvičení sboru z Košic na lezecké věži. Divákům se také moc líbilo provedení verchovinské svatby v rusínských krojích, při němž účinkovali členové hasičského sboru z Jasiny.

Vývoj do roku 1938 přinesl pro podkarpatské hasiče určitý pokrok, zejména v materiálním zabezpečení a v technické oblasti. Kupříkladu byla výzbroj hasičů v Užhorodě vybavena další novou motorovou stříkačkou, dvěma sanitními automobily, byl také doplněn stav chemických hasičích přístrojů, plynových masek a dodán hasičský žebřík s vyšším dosahem. Zvýšil se počet samaritánských stanic první pomoci ve městě.

Obdobně byla doplněna materiální základna hasičů v Mukačevě, Berehově a Sevljuši.

Před Zemskou jednotou hasičů však stálo mnoho úkolů. Například téměř ve 250 obcích - tj. v polovině celkového počtu obcí v zemi - nebyli organizovaní hasiči; zejména to platilo pro horské oky. K hlavním příčinám tohoto stavu patřil nedostatek financí a snad i menší zájem obyvatel.

Investice do výzbroje a technického vybavení podkarpatských hasičů nebyly zbytečné. Nebylo snad týdne, aby v některém místě v zemi nevznikl menší nebo větší požár. Namátkou připomeňme výjezdy hasičů k likvidaci ohně za první půlrok 1937. Jednou to byl elektrický zkrat a následný požár v kancelářích Zemského finančního úřadu v Užhorodě, jindy samovznícení dřevěného materiálu v podkrovní školy v Rachově. Jindy zas museli hasiči zasahovat při likvidaci požárů ve skladech obchodníků v Mukačevě. Někdy se vyskytly i případy žhářství. Poměrně časté byly požáry komínů v domech ve městech, způsobené nevyhovující údržbou; nezávadka si zásahy hasičů vyžadovaly i lesní požáry.

Je potěšitelné, že i v dnešní době pokračuje na regionální úrovni spolupráce mezi hasičskými sbory dnešního Zakarpátí a kraje Vysočina a Pardubického kraje. Zmíněné české kraje v r. 2019 věnovaly zakarpatským hasičům jako dar 12 kompletních sad ochranných prostředků, obsahujících zásahové obleky, obuv, přilby a rukavice. Spolupráce probíhá i v oblasti vzdělávání, výměnných stáží, výměny zkušeností z fungování systému ochrany zdraví a záchrany života.

VLADIMÍR KUŠTEK

Výročí: Deset let od úmrtí Jana Horala

Dokončení ze strany 3

Za charitativní pomoc, kterou poskytoval převážně bývalým čs. válečným letcům v RAF, mu královna Alžběta II. roku 2004 udělila Řád britského impéria. V roce 2006 se stal čestným občanem městské části Praha 18. Ocenila jej v roce 2007 i Francouzská republika nejvyšším státním vyznamenáním, Řádem čestné legie. V roce 2010 byl povýšen do plukovnícké hodnosti. V roce 2016 po něm byla pojmenována ulice v Praze. V letošním roce byl Jan Horal navržen Poslaneckou sněmovnou na Řád Bílého lva a Senátem Parlamentu České republiky na státní vyznamenání Medaile Za zásluhy.

Jan Horal byl velmi inspirativní a houževnatou osobností. Mohu říci, že i mě podstatně ovlivnil v budoucí kariéře lékaře. Bylo mi ctí pro něj pracovat a dále pak po jeho smrti se podílet na prosazování vize poskytování pohostinských služeb na té nejvyšší úrovni, kterou nastolil. Obyvatelé Podkarpatské Rusi mohou být na svého krajana právem hrdí. Čest jeho památce.

JÍŘÍ KOPAL

* V Humenném se ke svým rusínským kořenům hlásí 2 500 obyvatel. Kulturněspolečenský život tu zastřešuje místní organizace Rusínské obrody. Její členové se aktivně zapojují do projektů a souborů, které reprezentují, udržují a rozvíjejí rusínskou kulturu a tradice. Mimo jiné i do organizace **Rusínského folklorního festivalu**. VII. ročník festivalu vyvrcholil 8. srpna ve skanzenu Vihorlatského muzea.

* 10. a 11. září se v polské Krynici uskutečnil **XVI. Světový kongres Rusínů**. Zúčastnila se ho i delegace Společnosti přátel Podkarpatské Rusi v čele s jejím předsedou Janem Čopíkem. Jeho zprávu přinášíme na jiném místě tohoto vydání našeho časopisu.

* 10. září 1919 podepsaly státy Dohody s Rakouskem v Saint-Germain-en-Laye mírovou smlouvu. Její součástí byla mimo jiné i takzvaná Malá minoritní smlouva, která potvrdila, že **Podkarpatská Rus se právoplatně začleňuje do Československé republiky**. Šlo o území o velikosti 12.617 km², se 487 městy a obcemi a 585.500 obyvateli, z nichž bylo 372.500 Rusínů, 103.000 Maďarů, 80.000 Židů, 14.000 Rumunů, 12.000 Němců a 2.500 Slováků. Tématu jsme se hodně věnovali v roce 2019, kdy od podpisu smlouvy a připojení Podkarpatské Rusi uplynulo 100 let. Podle historika Ivana Popa je chyba, že Malá minoritní smlouva neobsahovala termíny, do kdy mělo dojít k plné autonomii Podkarpatské Rusi, ani sankce za jejich nedodržení.

a jeho filmu **Cenzorka**. Filmař několik let jezdil do ukrajinské Oděsy za vězenkyněmi odsouzenými za vraždy svých partnerů, manželů nebo jejich přítelkyň. Ženy časem pochopily, že Kerekešův zájem o ně je opravdový a upřímný, a svěřovaly se mu se svými příběhy včetně toho, proč vraždily. Samy si pak ve filmu zahrály. Režisér potřeboval pouze jednu profesionální herečku do hlavní role, v dalších pak hrály vězenkyně samy sebe. Na prestižním festivalu v Benátkách získali Peter Kerekeš spolu s Ivanem Ostrochovským **cenu za nejlepší scénář**. Gratulujeme.

* Autor dvoudílné publikace *Československý svět v Karpatech*, člen a velký příznivec naší Společnosti přátel Podkarpatské Rusi **Vlado Kuštek besedoval 7. září v Letní čítárně v Medické zahradě** v Bratislavě s publikem. Řeč byla o zmíněných knihách i o dědictví, které Československá republika zanechala na území Podkarpatské Rusi. Nutno dodat, že její výrazné stopy jsou pod Karpaty k vidění dodnes.

* 1. září 2021 tomu bylo přesně 30 let, co byla podepsána **zřizovací listina Muzea moderního umění Andyho Warhola v Medzilaborcích**. Jako představitel státu ji signoval tehdejší ministr kultury Ladislav Snopko. V muzeu bylo instalováno několik děl Paula Warhola, na originály jeho slavného bratra se teprve čekalo. Přišly v říjnu 1991 a první stálá expozice prací Andyho Warhola byla na světě. V tom má Slovensko primát. Muzeum v Pittsburgu vzniklo totiž až v roce 1994. Muzeum v Medzilaborcích přežilo nejrůznější těžkosti, okolní prostředí často nebylo příliš vlídné. Dnes se jedná o zralou instituci s největší stálou expozicí děl Andyho Warhola v Evropě. Současná situace ale znovu není radostná a plánovaná rekonstrukce se opoždjuje. Stavební i další materiály se zdražují, odhadovaná rekonstrukční částka stoupla na 9,6 miliónu eur. Okres i kraj musejí v současné situaci finančně škrtnat, a vedení muzea z toho má obavy. Významnou částku na rekonstrukci ale shromáždilo. Otázkou je, kdy k modernizaci, která přinese větší komfort i návštěvníkům, dojde.

* Server rusyn.sk přináší zajímavý článek o tom, **jak se po 2. světové válce používaly termíny Rusín a Ukrajinec** v československých dokumentech, a jak byly zakořeněny v myslích lidí. Stať připomíná, že anexe Podkarpatské Rusi Sovětským svazem vedla v roce 1945 k výrazné aktivizaci rusínských myšlenek a rusínského hnutí na Slovensku.

* **V Bodružali v okrese Svidník se pustili do opravy jedinečné památky - dřevěného chrámu sv. Mikuláše**. Významná památka je stará 363 let, jedná se o nejstarší řeckokatolický dřevěný chrám na Slovensku. Byl postaven v roce 1658 a přestože prošel kompletní opravou v letech 2003-2004, je bezpodmínečně nutný další zásah. Opravu si žádá především střecha. Kdyby do kostela začalo zatékat, mohlo by dojít k nedozírným nevratným škodám.

* Konec impéria. Těžké probuzení Rusínů v novém státě - nezávislé Ukrajině. Tak se jmenuje neradostně významující studie profesora Ivana Popa na serveru rusyn.sk. Přináší **fakta o zacházení ukrajinských politických špiček s rusínskou národností**, s Rusíny a všemi, kteří si dovoluují je podporovat. V článku se píše o probuzení Rusínů z letargie, do které nuceně upadli v dobách komunistické totality. První pokusy o rusínskou autonomii vznikly ještě za panování Michaila Gorbačova. „Ukrajina pak vyhlásila suverenitu 24. srpna 1991. Vzápětí zahájily ukrajinské nacionalistické organizace válku proti Společnosti podkarpatských Rusínů. Své úsilí zaměřily na rozbití jeho vedení. Předseda Společnosti, hlavní architekt města Užhorodu Michail Tomčanij musel dokonce emigrovat do Maďarska. Pod tlakem nacionalistů a z existenčních důvodů opustila vedení většina jeho zvolených členů. V září 1991 se delegace Společnosti podkarpatských Rusínů zúčastnila v Moskvě zasedání OBSE. V sekci pro problematiku národnostních menšin vystoupil představitel této společnosti a upozornil delegáty na cílevědomou etnickou likvidaci vedenou proti rusínskému národu Podkarpatské Rusi jak ze strany sovětského režimu, tak i nového ukrajinského státu,“ dočteme se ve stati profesora Popa. Bohužel, politika útisku a zastrasování vůči Rusínům a rusínským myšlenkám ze strany vedení Ukrajiny pokračují dodnes.

Kresba Fedor Vico

* 16. září uplynulo 166 let od narození jednoho z nejvýznamnějších rusínských politiků - **Antona Beskida**. Pocházel z malé šarišské obce Hanigovce a narodil se do národnostně uvědomělé rusínské rodiny. Stal se z něj významný právník, bankéř a politik, šéf Rusínského národní rady a Rusínského národní strany, který byl mezi lety 1923 a 1933 druhým guvernérem Podkarpatské Rusi. Jeho politický vliv na postavení Podkarpatské Rusi vůči zbytku republiky a pražské vládě nebyl ale bohužel velký. Podkarpatská Rus autonomii do roku 1938 nezískala.

* **Papež František se během své nedávné návštěvy Slovenska zúčastnil v Prešově i řeckokatolické mše**. Liturgie proběhla v byzantském obřadu. Čestné místo u oltáře při ní měl stolec, tedy stolička, na které může sedět jen biskup. V tomto případě to byl papež, který celé liturgii předsedal.

* Před 80 lety, 9. září 1941, **přijal Slovenský štát Židovský kodex**, který byl podle představitelů Ústředního svazu židovské náboženské obce na Slovensku v mnohém přísnější než represe vůči Židům v nacistickém Německu. „V parku byla cedule s textem ‚Psům, cikánům a Židům vstup zakázán‘. Pamatuji si, že jako čtyřletý jsem mámě do toho parku utekl a zpátky mě přivedl člen Hlinkovy gardy. Matce řekl, že jestli se to ještě stane, zastřelí mě,“ vzpomíná čestný předseda Svazu, lékař Pavel Traubner.

* Chodil za vězenkyněmi, podle jejich vyprávění a s nimi natočil hravý film a získal prestižní cenu. Řeč je o režiséru Peteru Kerekešovi

Národ, který má minulost i budoucnost

Autor a překladatel této stati Emericha Dudinszkého Alexander Dudinszky (1975) je Rusín, žije v Mukačevu. Vzděláním hudebník, povoláním mj. vinař a tvůrce domácí značkové slivovice (zn. „Dudinszky“). Jeho celoživotním koníčkem je genealogie, léta pátrá zejména po spletitých osudech svého rodu. Vytvořil rodokmeny rozvětvené rodiny Dudinszkých. Nedávno objevil zajímavou etnografickou studii svého prapředka Emericha Dudinszkého. Část textu otištěného v dobovém maďarském odborném periodiku přeložil z maďarštiny do rusínštiny a poslal do naší redakce. Uvěřejňujeme dokončení stati, jejíž první část vyšla v č. 2/2021

***Emerich Dudinszky** byl řeckokatolickým knězem stejně jako jeho otec, dědeček a pradědeček. Byl farářem v Kamjansku v okrese Iršava, kde společně se svými věřícími postavil zděný kostel. Ve Skotarském v okrese Volovec, kde rovněž působil, napsal etnografickou studii s názvem **Lid Horního Maďarska**, pojednání o Rusínech – obyvatelích Verchoviny. Popsal jejich historii, víru, úroveň vzdělání, životní styl, obřady a rituály. Studie vyšla v roce **1895** v maďarském časopise „Bereg“.*

Rusínský národ přijímá svého hosta vždy s dobrou náladou a neodolatelným humorem. Dokáže si užívat rodinných setkání

při svátečních příležitostech. Všichni, celá rodina, se připravují na svátky společně, protože rodinné svazky, tradice, minulost i současnost rodiny jsou pro ně důležité. Lidé jsou vždy vzrušení, když u společného stolu diskutují o svých záležitostech a plánech do budoucna.

Taneční projevy zdejšího lidu jsou doprovázeny melodickými zvuky flétny nebo horského rohu. Za doprovodu těchto nástrojů předvádějí taneční páry obvykle starodávný tanec zvaný „kolomyjka“. Je velmi podobný maďarskému čardáši. Zvláště pro cizince je příjemné a zajímavé sledovat takovou akci.

Národ Horních Uher zná a respektuje svou historii, má své vlastní písně a také svérázné vlastní tance. Takový národ nemůže být nikdy poražen, určitě má nejen minulost, ale i budoucnost.

Venkovští lidé na Verchovině stále chovají dobytek a ovce. Mladí býčci se nakupují na trzích menších i větších měst, jakým je například Mukačevo. Poté se chovají dva nebo tři roky a pak jako dospělí se prodávají za dobrou cenu.

Zdejší lidé věnují zvláštní pozornost výchově dětí. Ale na cestu do školy je často doprovází bití. A bohužel, pouze malé procento z nich jde na střední a vyšší školu. Nejspíš to bývá syn farmáře, pokud má také otec dobré vzdělání. Nebo si to může dovolit syn soudce se slušným bohatstvím.

Foto Rudolf Hülka, ze sbírky Slovenské knihovny NK ČR

A konečně poslední: rusínsky mluvící lid je chudý, ale má vlasteneckého ducha a povahu a dokáže poskytovat charitu prostřednictvím výboru Bereg. V roce 1864 si pospíšil s pomocí potřebným v Banátu, mezi Dunajem a Dolní Tisou a doručili tam 117 pytlů ovsu, aby zmírnili situaci tamních potřebných. To dokazuje bratrskou oddanost tohoto lidu vůči všem národům a lidem celé naší země.

S jistotou víme, že když to je třeba, bude schopen si pomoci sám a nezemře hladem.

Takto můj předek, kněz Emerich, viděl a miloval rusínský lid. Díky němu máme možnost dozvědět se ještě více o životě a způsobu života jedné z etnografických skupin Rusínů na Zakarpatí.

ALEXANDER DUDINSZKY,
Mukačevo

Bojovník se smrtícím virem i s intrikami

O významném rusínském vědci Mikuláši Popovičovi, spoluobjeviteli viru HIV se média zmiňují v souvislosti s důležitými objevy, také však při příležitostech, když byl opakovaně oceněn v České i Slovenské republice. Profesor Mikuláš Popovič, M.D., Ph.D, pracovník Ústavu lidské virologie při Marylanské univerzitě (Institute of Human Virology, Baltimore) v USA je čestným členem Učené společnosti ČR. V roce 2006 obdržel od Akademie věd ČR čestnou oborovou medaili J. E. Purkyně za zásluhy v biologických vědách. O sedm let později v rámci udělování prestižních cen Česká hlava získal Cenu „Patria“.

Vědec světového významu slaví letos osmdesátiny. Narodil se r. 1941 v Mukačevu na Podkarpatské Rusi. Vystudoval medicínu v Bratislavě, kde také začal vědecky působit. Posléze získal stipendium od Švédské onkologické společnosti. Sám o tom v rozhovoru pro časopis Vesmír pověděl: „Právě tam jsem se začal zajímat o lidské retroviry, naučil jsem se pracovat s buňkami z lymfomů, sarkomů a gliomů. To se mi potom ve Spojených státech velice hodilo.“

Od 80. let 20. stol. pracoval Mikuláš Popovič v USA ve výzkumném týmu dr. Galla. Jeho první objev prokázal odpovědnost lidského retroviru za vznik leukémie dospělých T buněk. Toto zjištění vedlo k určení retrovirového původce onemocnění AIDS. Prof. Popovič

jako první objevil podmínky, za nichž se HIV může kvantově šířit, čehož bylo využito pro sestavení prvního diagnostického testu pro HIV infekci, který byl rychle zaveden zvláště v USA. Zabránilo to nejhoršímu šíření HIV infekce v důsledku infuze krevních preparátů.

Přední imunolog prof. Ivan Lefkovits, rovněž člen Učené společnosti, nám o nejvýznamnější etapě Popovičova vědeckého života řekl: „Mikuláš Popovič, československý virolog, byl blízkým spolupracovníkem Roberta Galla v USA. Dvě velké laboratoře se dostaly do popředí mediálního zájmu: americká laboratoř Roberta Galla a pařížská laboratoř Luc Montagniera. Obě laboratoře už sahaly po Nobelově ceně, bohužel ale nastal spor o prvenství, vzájemné osočování, a nakonec velké zklamání pro Galla i Popoviče: Nobelova cena jim unikla. Zůstává však skutečností, že Mikuláš Popovič je spoluobjevi-

telem viru HIV, že je spoluautorem všech relevantních odborných článků Roberta Galla, a že je jedním z nejcitovanějších vědců československého původu.“

Prof. Lefkovits doplnil detaily o problémech, s nimiž se rusínský vědec musel potýkat: „Až do objevení nemoci AIDS byl obor retrovirů pro laickou veřejnost téměř neznám, a Mikuláš Popovič byl pouze jedním z mnoha pracovníků v oboru. Jakmile se ale zjistilo, že základní substancí způsobující AIDS je RNA virus, nastaly závody o charakterizaci tohoto viru.“ Současně ovšem i intriky, nespravedlivá obviňování, v důsledku čehož Popovičovi nejen unikla Nobelova cena, ale stal se i obětí štvance. A Ivan Lefkovits smutně poznamenává: „Popoviče ty nenávidné úklady téměř zničily...“

Nicméně profesor Popovič i nyní aktivně pracuje na problematice HIV a dalších retrovirových lidských onemocnění a má na svém kontě řadu dalších objevů zaměřených na poznání HIV viru.

Závěrem Ivan Lefkovits přidal zajímavou obecnější poznámku o retrovirech. „V Bratislavě i Praze existovaly význačné virologické laboratoře. Už samotný fakt, že Mikuláš Popovičovi se podařil „skok“ do nejlepší americké laboratoře znamená, že měl důkladnou průpravu v Československu. Za socialismu se sice nemohlo cestovat, kontakty byly omezené, ale právě v takovýchto nikách se dařilo dobrým nápady.“

Počátky československé státní policie v Užhorodě v letech 1919–1922

(Dokončení)

Když nastala policejní hodina...

Do zakončení školení si museli příslušníci policie vystačit při dennodenní službě jen se svým zdravým rozumem, dosavadní zkušeností a případnými radami starších kolegů nebo rozkazy představených. Nechyběly proto různé vyhrocené situace. Např. v noci z 1. na 2. srpna 1921 zakročovali příslušníci kapitanátu v kavárně „Milenium“ proti „opilé společnosti číšníků“, kteří nechtěli dodržet policejní hodinu. Dva civilní strážníci při kontrole dodržování policejní hodiny vstoupili do kavárny „Milenium“, kde jim již přítomný hlavní policejní kapitán Okolichány sdělil, že byla prodloužena policejní hodina a všichni se začali občerstvovat vínem. Když nastala policejní hodina, jeden z policistů to hlasitě ohlásil s podotknutím, aby všichni opustili místnost, načež číšníci začali sbírat nevytřené lahve. „Proti tomu se všichni hosté ohražovali“, včetně policistů. Mezitím se jeden z policistů pohádal s číšníkem, jenž se přišel občerstvit z jiné kavárny a který policistovi sdělil: „Du kanst mir Arsch lecken“. Pro zjevnou urážku strážce bezpečnosti se jej policisté jali zatknout, ale tomu zabránili další číšníci z ještě jiné kavárny, takže původní cíl zákroku utekl, ale číšník, který mu svým výstupem pomohl, byl přivolanými posilami odveden na kapitanát. Na kapitanátu pak zatčený číšník obdržel tři rány „plochou rukou do obličeje“, což doznal i jeden z policistů. Naopak zatčený číšník tvrdil, že před kavárnou mu policisté vyhrožovali zbraněmi a na kapitanátu obdržel tři rány, z nichž jedna byla vedena revolverem. Krátce nato dorazila na kapitanát skupina opilých číšníků, kteří se domáhali propuštění svého kolegy. Hlavní kapitán nařídil číšníka propustit, ale opilí číšníci tropili před policejní budovu kravál, takže policie musela zakročít.

Během potyčky a zadržení jednoho číšníka měli dle výpovědi číšníků někteří policisté postupovat velmi brutálně a hrozit zastřelením, ba se zbraněmi v rukou mělo dojít i na jejich pronásledování a jeden ze zadržených byl pryč i okraden. Naopak policisté dokládali, že o jednoho z nich číšník zlomil hůl

a ostrým koncem pak policistu bodl do čela a jen v sebeobraně došlo k třem či čtyřem výstřelům do země. Službu konající detektiv, který se šel na celý výjev podívat, svojí výpovědí nepotěšil nikoho – číšníci i část zasahujících policistů byla opilá a dosvědčil, že jeden z policistů zadrženého trýznil. Službu konající policista po uklidnění situace zavolal lékaře, aby všechny prohlédl.

Závěrečné shrnutí případu bylo takové, že skupina opilých číšníků se dostala do konfliktu s několika policisty „v nestřízlivém stavu“, přičemž číšníci se pokoušeli zabránit úřednímu výkonu, ale ani policisté nepostupovali zcela korektně, přičemž proti oběma opilým policistům bylo zavedeno disciplinární řízení a jeden z nich – legionář – byl přeložen do z bezpečnostního hlediska exponovaného a velmi nebezpečného Berehova, kde měla více uplatnit se jeho rázná povaha. Oběma civilním agentům neprospělo, že uniformovaní strážníci ve svých výpovědích potvrdovali jejich přioptitost, což doložil i službu konající civilní policista na strážnici.

Zásahy policistů v krizových situacích

Poslední školící kurs dočasně překazil restaurační pokus Karla I. Habsburského. Nedočvičení strážníci byli 25. října 1921 zasazeni zpět do služby. Z historických zemí přijelo

vypomoci několik starších politických úředníků, kteří se ujali správy policejních kapitanátů v Berehovu, Mukačevu a v Užhorodě. Tyto úředníky posílilo 28. října dalších 38 exponovaných policejních strážníků z Prahy vedených policejním komisařem Buršíkem a revírním inspektorem Zahradnickým. Buršík se 14 muži sloužil v Berehovu a Zahradnický s 13 muži v Mukačevu. Zbývajících 11 mužů posílilo Užhorod.

Na Podkarpatskou Rus byly vysílány posily z Prahy i v pozdějších dobách. Na začátku května 1922 byli policejním prezidentem do Užhorodu vysláni do konce července obvodní inspektoři Miloslav Roubal, Václav Weber a nadstrážníci Václav Kisvetr a Josef Plocha. Další policisté byli na Podkarpatskou Rus trvale přeloženi, což vedlo k tomu, že již v roce 1921 založili v Užhorodě sloužící pražští policisté Odbočku svazu civilní strážce bezpečnosti, tj. místní organizaci odborové organizace, která později obhospodařovala i Mukačevu, Chust a Berehovo. Kontakt s menšími městy se děl poštou, ale i oboustrannými zájezdy.

Závěr

Postupné budování státní policie v Užhorodě se od dosazování jednotlivců do stávajícího hlavního městského kapitanátu završilo jeho celkovým postátněním spojeným s mnoha dalšími personálními obměnami, ale též materiální modernizací. Celý proces se neobešel bez různých skandálů zapříčiněných zprvu odporem maďarského personálu a posléze selháním dosazovaných či nově nabíraných sil. Jedním z hlavních úkolů nového bezpečnostního sboru, bylo překonat uherké dědictví a nastavit systém, kdy je policista „nejenom dobrým a věrným strážcem zákona, ale rádcem a přítelem lidu, ku kterému má dnes každý plnou důvěru“. O výsledném úspěchu celého procesu svědčí uznání odborného konkurenta státní policie, totiž četnictva, které ve druhé polovině dvacátých let uznávalo, že Policejní ředitelství v Užhorodě se dostatečně stará o bezpečnost ve svém městě.

Výročí rusínského muzikanta

Hned dvojí jubileum má letos hudební pedagog a sbormistr rusínského původu **Mikuláš Popovič**, vysokoškolský učitel, vědec a hudebník. Narodil se v r. 1936 v Berehovu na Podkarpatské Rusi, zemřel před patnácti lety v Litoměřicích. Své pedagogické i hudební schopnosti uplatnil v Čechách. Na Vyšší pedagogické škole v Ústí nad Labem vystudoval obory matematika

a fyzika, později absolvoval na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci obor hudební výchova se zaměřením na klavír a sólový zpěv. Působil v Pedagogickém institutu v Ústí nad Labem, kde byl docentem. Jako sbormistr vedl mj. Dětský a mládežnický sbor Jizerka Semily. Dále pak vedl Pěvecký sbor litoměřický učitelů, SPS Ústí nad Labem, Krušnohorský PS Tep-

lice aj. Jeho sbory byly úspěšně v domácích i zahraničních soutěžích.

Napsal řadu odborných pedagogických prací z oboru hudební výchovy (*Vybrané kapitoly z didaktiky hudební výchovy, K pojetí improvizace klavírního doprovodu lidové písně na pedagogických fakultách, Hudební výchova dětí předškolního věku, Hudební nauka a další.*) **red.**

Politická jednání i boje

(Pokračování z č. 2/2021)

Anna Termerová, ještě před prázdninami studentka Arcibiskupského gymnázia v Praze (nyní studuje na Právnické fakultě) zvolila pro svou maturitní práci z dějepisu téma **Připojení Podkarpatské Rusi k Československu v roce 1919 a následné zřízení vojenské diktatury na jejím území**. Vznikla poctivě zpracovaná, kvalitní studie, z níž jsme vybrali několik pasáží. Uveřejňujeme druhou část. Poznámky pod čarou odkazující na použitou literaturu jsme z rozsahových důvodů vypustili.

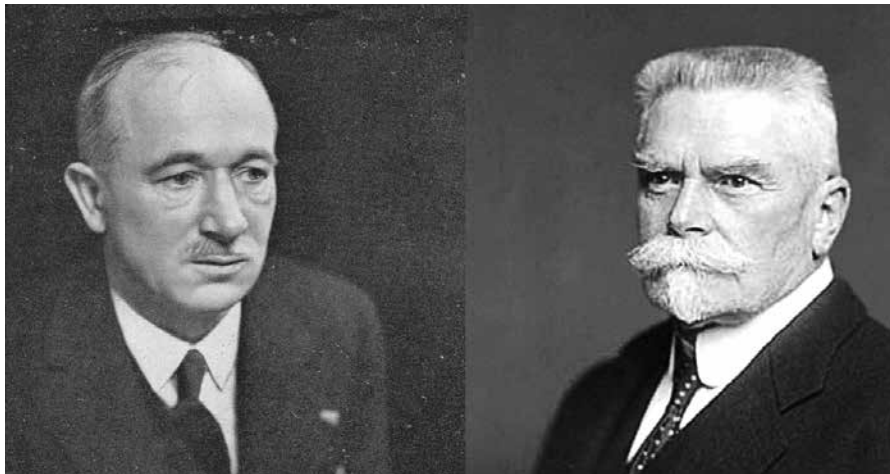
Maďarské pokusy

Maďarské republice jakožto nástupnickému státu Uherska v čele s M. Károlyim přišlo vhod stanovisko Uhro-ruské národní rady, jelikož Maďarská republika si stále činila hlavní nárok na toto území. Proto přislíbila Rusínům autonomii. Do Budapešti byl tak dne 10. prosince svolán tzv. Rusínský kongres, na jehož základě Maďarská republika rozhodla o zřízení autonomní provincie Ruská krajina. Proti tomuto rozhodnutí protestovali zastánci ukrajinského směru, především Braščajko.

Dne 21. prosince se Prešovská rusínská Národní rada sjednotila s Ruskou radou Lemků v společnou *Karpato-ruskou národní radu* (KR-NR) a jako první se již 31. prosince 1918 hlásila k československé orientaci. K této skutečnosti zřejmě přispělo i to, že Slovensko začalo být od konce roku 1918 postupně obsazováno dvěma divizemi československých legií, které do Užhorodu dorazily již 12. ledna 1919. Stejně tak se pod vlivem ruského bolševického režimu postupně hroutil Ukrajinská lidová republika, což se silně dotklo rusínských ukrajinofilů. Především svaljvaská Národní rada navázala kontakt s československým zplnomocněncem v Budapešti Milanem Hoďzou. Z původního proukrajinského směru se Rada přeorientovala na ten československý. Paralelně s tím probíhaly přípravy na mírovou konferenci v Paříži, která nakonec definitivně rozhodla o osudu Podkarpatské Rusi.

Vliv pařížské mírové konference a Maďarské republiky rad

Československá delegace vyslala na jednání do Versailles za domácí rusínskou reprezentaci Antona Beskida, předsedu KRNR. Za delegáta ANRUR přijel z USA Grigorij Žatkovič. Rusínští zástupci poté jednali s vyslanci z Ameriky i Francie. Itálie jediná prosazovala připojení Rusi k Maďarsku. Ferdinand Peroutka to vysvětluje tím, že Itálie měla obavy ze zvětšení československého státu nad původně zamýšlený rámec. Žatkovič odjel z Paříže 4. března 1919 do Prahy, kde se setkal s československým prezidentem Masarykem. Ještě než Žatkovič odjel do Bratislavy za ministrem Vavro Šrobárem, předal Masarykovi dne 10. března koncept ve formě Čtrnácti bodů týkající se podoby autonomie na Podkarpatské Rusi. Podkarpatská Rus se měla stát federativním státem v Česko-slovensko-rusínském státě, jejíž záležitosti měl mít na starost zvláštní ministr jmenovaný prezidentem republiky. Legislativa měla být

Edvard Beneš a Karel Kramář

v rukou rusínského sněmu. Pokud by vyvstaly nějaké spory, měla je řešit Společnost národů. V Bratislavě vystoupil Žatkovič před Šrobárem s požadavky na rozšíření území Rusi o východní části Slovenska, které byly však důrazně odmítnuty. Z Bratislavy pokračoval Žatkovič do své rodné země s cílem přesvědčit ostatní národní rady, aby se spojily do jedné.

Na mezinárodní mírové konferenci za budoucnost rusínského obyvatelstva tak mezitím bojoval premiér čs. vlády Karel Kramář a ministr zahraničí Edvard Beneš. Komisi pro československé záležitosti byla ve dnech 11. a 12. března předložena řada memorand, konkrétně pak memorandum č. 6 se týkalo rusínských otázek. Nejpádnějším z argumentů pro připojení k ČSR se staly výsledky plebiscitu rusínských emigrantů, prohlášení KRNR a svaljavské Národní rady, ale i nezbytnost společných hranic Československa s Rumunskem. Anton Beskid chtěl, aby k Rusi byla připojena i Halič, jelikož zde žilo mnoho Lemků. Protože však Československo v tu dobu již vedlo spory s Polskem o Těšínsko, nebyl požadavek přijat. Historikové Rychlíkovi dodávají, že k schválení memoranda přispěl i fakt, že spojením Rusi s Československem bylo možné alespoň částečně zbrzdit pronikání bolševismu do Evropy.

Maďarská republika se i nadále snažila udržet Podkarpatskou Rus pod svým vlivem.

Anton Beskid, rusínský politik

Na začátku února 1919 proto maďarští představitelé zformovali administrativu Ruské krajiny. Do čela zákonodárního sejmu (sněmu) byl jmenován guvernér s tzv. Radou, která tvořila poradní orgán. O měsíc později se dokonce konaly i volby, ale za pár dní proběhl v Budapešti komunistický převrat. Dne 21. března 1919 byla vyhlášena Maďarská republika rad, což mělo dopad také na dění na Podkarpatské Rusi. Vedle sejmu vznikly komunistické sověty jako další orgány s mocí zákonodárnou. Sovětská vláda u rusínského obyvatelstva však podporu nenalezala díky striktním nařízením o znárodnění půdy a okrádáním již tak chudých Rusínů. I proto proběhlo během dubna několik pokusů o protikomunistický převrat. Vždy ovšem skončily neúspěšně. Československý vojenský historik Miroslav Rázek, jehož tvorba svým charakterem zapadá do oficiálního narativu komunistické vlády v Československu v šedesátých letech o získávání finančních prostředků pro komunistickou státní správu napsal: „*Úhradu výdajů opatřovalo si [...] direktorium především nucenými výpůjčkami od boháčů a dobrovolnými sbírkami obyvatel.*“

Na vznik Maďarské sovětské republiky okamžitě zareagoval československý ministr zahraničních věcí Edvard Beneš, který se obrátil na předsednictvo mírové konference a prosil, aby československému vojsku bylo dovoleno obsadit území Podkarpatské Rusi. Hlavní představitelé Dohody vyjádřili 25. března svůj souhlas. Tím bylo ČSR naznačeno, že ať už se bude dít cokoliv, Republika s jistotou alespoň část Podkarpatské Rusi připadne. Přípravy na vojenskou intervenci trvaly až do 26. dubna 1919, kdy ministr národní obrany Václav Klofáč konečně vydal rozkaz k překročení demarkační čáry Podkarpatské Rusi. Území bylo z východu obsazováno rumunskou armádou, která útok proti Maďarsku zahájila již 16. dubna. Mezi rumunským a československým vojskem však docházelo ke přímému obsazení významných strategických míst, a tak byla 9. května dokonce určena vojenská demarkační čára, kterou rumunské oddíly ovšem ignorovaly.

ANNA TERMEROVÁ

Sledujeme se zájmem: Hvězdný Bill Barilko měl rusínské kořeny?

Nově historicky zpracované materiály hledající „kořeny rodů“ bývalých slavných hráčů NHL (nejslavnější světová hokejová soutěž s kanadskými a americkými profesionálními kluby) stále stojí za pozornost. Zaujala stať o hráči slavného kanadského klubu Toronto Maple Leafs. Bill Barilko totiž zemřel už před sedmdesáti lety (26. 8. 1951) jako pouze čtyřiatřicetiletý (nar. 25. 3. 1927). Začínal 1945 mezi amatéry z Hollywood Wolves. V klubu Maple Leafs odehrál ročníky 1947 až 1951 a hrál v mužstvu, co získalo velmi slavný Stanley cup 1947, 1948, 1949 a 1951.

Tento hráč dal nejslavnější klubový gól 21. 5. 1951. V pátém finálovém duelu s Montrealem Canadiens byl ten gól vítězný a znamenal získání přelavné trofeje – Stanley cupu. Bohužel, mladá hvězda záhy přišla o život. Už toho léta. Při rybářském výletu havarovalo jednomotorové letadlo pro nezkušenost pilota a přetíženost nákladem. Je pohřben na Timmins Memorial Cemetery v rodném Ontariu. Jeho slavný dres číslo 5 byl 25. 10. 2016 vyvěšen pod strop torontské haly Air Canada Centre jako legendární „pro věčnou paměť“.

A zmíněné „kořeny rodu“? Jeho prarodiče přišli do Kanady s doklady znějícími na jméno Bašin či Bašyn. Děda měl jako místo rodiště označeno: Pylypets a babička Lvov. Proto také jejich slavný vnuk vlastnil kanadské doklady prokazující totožnost na jméno William Bashin Barilko. Dnešní historická evidence vykazuje z našeho pohledu ovšem nepřesnost a nespravedlnost (jistě neúmyslnou). Je zpracována na podkladu současných státních hranic a proto jsou tu i Rusíni (někteří nezpochybnitelní, o nichž jsme psali: Bill Mosienko, Eric Nesterenko, Steven Staryk) vedeni v kapitole Canadian people of Ukrainian descent. Kdybychom byli přehnanými optimisty, mohli bychom mezi těmito „Ukrajinci rodem“ hledat a možná by-

Slavný zápas Toronto – Montreal, finále Stanley cupu. Bill Barilko (v pádu, bílý dres číslo 5) právě nastřelil puk směrem k brance soupeře.

chom našli i jiné – byť jen částečně – rusínské rodové kořeny. Ta jména se nabízejí. Jsou to velmi známí borci: bratři Andreychukové, Ken Daneyko, Stan Smyl, Terry Sawchuk, dále třeba Dale Hawerchuk, Dennis Maruk nebo Daryl Sydor.

Ze zahraničních pramenů připravil
VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

Rusín z Mukačeva pomohl „popravit“ favorizovanou Slavii

Skutečně, nešlo ho přehlédnout. Jedním z hlavních mužů dvojice zápasů Slavia Praha – Ferencvárosi Torna Club v předkolech o postup do hlavní soutěže fotbalové Ligy mistrů UEFA letos v srpnu byl Rusín narozený 2. 2. 1995 v Mukačevu. Jeho jméno je Ihor Charatin a tento muž v zelenobílém dresu byl snad nejvýraznější postavou vítězů v duelu, kdy soupeř byl favoritem, a přesto byl vyřazen v cestě mezi „evropskou fotbalovou šlechtu“.

Stačí letmý souhrn. První zápas v Budapešti. Za stavu 1:0 mají domácí výhodu zahrávat pokutový kop. K míči se nikdo „nehrne“. Jde o vypjatou situaci. Ihor se té exekuce ujal a přesnou přízemní střelou k tyči byl úspěšný. 2:0 do odvety. Tento

gól byl v součtu rozhodující! Druhý zápas v Praze. Ihor má jako záložník daleko více povinností jako bránící hráč. Je jistý na zemi i ve vzduchu. Slavia vyhrává „jen“

1:0 a postupuje klub od Dunaje. Na snímku z odvety dokumentujeme jeho jistotu ve hře hlavou, kdy vyřadil z akce hned dva hráče Slavie.

Co tedy o tomto „hrdinovi okamžiku“ zaznamenat. S fotbalem začal jako šestiletý doma v Mukačevu. Pak si ho vyhlédla ligová Zarja Luhansk, ale v prosinci 2018 opustil ukrajinskou ligu a přesídlil do dresu FTC. Jeho výkonnost oceňuje i legendární Andrij Ševčenko. Proto ho nacházíme na listině reprezentantů Ukrajiny. Má ideální věk 26 let.

Co to znamená pro mladé Rusíny? Rozhodně mají talent pro tuto hru. Na otázku, zda i tady talentů rostou, lze s jistotou konstatovat: rostou!

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

KRÁTCE

* **Knihu Vladimíra Kušeka** Československý svět v Karpatech (oba díly) lze ještě získat, máme na skladě několik výtisků. První díl stojí 550 Kč, druhý 400 Kč. Zájemci, ozvěte se na naši kontaktní adresu.

* **Malé dějiny Rusínů**, knihu Ivana Popa, na jejímž vydání se SPPR podílela, vyjde také v srbském Novém Sadu. Tým překladatelů vedený prof. Mihaiem Fejsou ji překládá do srbstiny a do rusínsko-bačkovského jazyka. Srbský překlad bude dokončen do konce letošního roku. Patrně také vzniknou srbské titulky k filmu Podkarpatská malířská škola.

* **Magazín Českého rozhlasu Mezi námi** odvysílal v posledních měsících několik příspěvků z rusínského světa v ČR. Např.

rozhovory s písničkářkou Janou Šteflíčkovou, a historikem Petrem Placákem, vyprávění manželů Lojkových, členů chomutovského rusínského souboru Skejušan atd. Na vlnách ČRo zazněl i poutavý Radiodokument Martiny Maškové o hledání jejich rusínských kořenů.

* **První osvobozenou obcí bylo Kalinovo**. Nekulaté, zato symbolické číslo 77 provázelo v rusínské vesnici v okrese Medzilaborce slavnostní připomínku svobody. Dne 21. září 1944 odsud vyhnala sovětská armáda po těžkých bojích z obce nacisty. Byla to první osvobozená obec na našem území. Oslovení výročí tu pořádají každý rok „Organizujeme je proto, abychom nezapo-

mněli na historii a připomínali ji i mladé generaci,“ řekl starosta Kalinova Ivan Sivák. Za účasti představitelů státu a regionu se uskutečnila panychida za padlé u památníku osvobození, slavnostní projevy i přehlídka vojenské techniky a kulturní program.

* **Fotografu Norberta Tapperta** jsme překřtili v minulém čísle na Roberta. Za překlep se omlouváme autorovi i čtenářům. Invenční a bohatou tvorbu umělce pocházejícího z rusínského rodu můžete sledovat na webu i na jeho Facebooku. Jsou tam k vidění fotografie i videa. Loni jsme mu uspořádali výstavu *Zátiší podle Tapperta* v Domě národnostních menšin přerušenu omezeními v době pandemie. **ap**

Родный край

Додаток до новинки Podkarpatská Rus

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духовный

Перед 75-ма роками зачали агітовати до „обіцяной землі“

10-го юла 1946-року був підписаний Договір меджі владов Чехословацькой републики (ЧСР) і Союзом совітських соціалістичных републик (СССР) о переселіно жытелів української, російської і білоруськой народности з території ЧСР до СССР. Переселенных было майже 12 тисяч людей, векшынов Русинів.

Нова політика державы

По Другій світовій війні змінила ся народна політика ЧСР. Покля 1-ша Чехословацька република будовала свій образ на народностній розмаїтості, повойнова Чехословакія мала быти подля заміру влады президента Едварда Бенеша без народностных меншын.

Насильно выселены были судетські Німці, но і словацькы Мадярі. Схосновала ся при них колективна вина за колаборацію почас войны. Ведно з тым чехословацька влада рішыла можливости, як сповнити жаданя волиньскых Чехів, жебы ся могли навеструти до своей отчизныны.

І так зачатком юла 1946-го року дішло ку підписаню договору о оптаціях. Майже 33 тисяч волиньскых Чехів ся дякуючі договору могло вернути до Чехословакії, но Чехословакія мала так само СССР наградити людей, о котрых Москва пришла.

В договорі ся офіціально писало о оптації чехословацькых жытелів української, російської і білоруськой народности. Но реально такы народностны меншыны в ЧСР аж так не были. Оптаціи ся так дотулили головно Русинів, котрых у майже 12-тисячовой кількості переселенных была переважна векшына.

Інша сітуація як в Польщі

Хоць замір чехословацькой влады був ясныи – дістати до ЧСР волиньскых Чехів і збыти ся Русинів, Чехословакія выбрала іншу стратегію, як Польща.

Покля в тім самім часі одбыла ся „Акіця Вісла“, в рамках котрой Польща насильно выселила з дня на день русиньскых жытелів на свої западны території по Німцях і до Совітского союзу (Совітської України), в Чехословакії мало іти о „добровольне пересеління“.

По русиньскых селах од літа 1946-го року зачали ходити оптачны комісарі, котры реґрутовали людей, жебы ся голосити на пересеління. Робочов методов была головно лож. Комісарі реґрутовали людей на то, же підуть на території де є високо уроджайна земля, де будуть годны ґаздовати омного ліпше, як дома. Так само хосновали і натисковы методы.

Тоты самы комісарі ходили і по словацькых селах, де бунтовали словацькых жытелів проти Русинів і роздавали ім пропаґачны матеріалы напрумяны проти Русинів, котры собі потім русиньске жытельство нашло выліплєны у своїх селах. Хосновали ся гесла як „Ked' si ruský, chod' do Ruska!“, або ся хосновали гесла, же Русини суть бандерівці, што у Русинів выкликавало страх перед ненавистьов майоріты і так само підписало ся то під рішаня многых людей одыйти з державы, в котрій їх „не хотять“.

Лож розкрыта такой за границьов

По піврочній агітації оптаціи офіціально зачали 28-го януара 1947-го року і тырвали до 15-го децембра того самого року. Як вже было спомянуто, за тот час было переселенных майже 12 тисяч жытелів.

Кедьже люди вірили неправдивій пропаґанді о тім, як будуть на новім місці успішно господарити, ішли з цілым своїм ґаздівством – брали свої коні, возы, худобу. Были про них приготовлены спеціалны влакы. Одходили цілы родини. Но вже по перекрочіню границі пришло скламання.

Збачили бідну, войнов і голодом збідачену землю. Зачали їх перекладати до совітських влаків, одняли ім їх маєток. Хоць векшына собі такой усвідомльовала, же увірили лжі, путь назад про них не ествовала. Дізнали ся, же перекрочіньом границі стратили гражданство Чехословакії. Так само ім пропав вшыток їх маєток – дома, земли, з котрых одышли.

Чехословацькы Русини были переселены на території по волиньскх Чехах. Домашнім жытельством, в уж і так про них трагічных моментах, не были позітивно приниманы. Ествують документи о тім, як проти них бунтовали домашні Українці, як їх діти не хотіли взяти до містных школ ітд.

Офіціально Сталін хотів такую кількість жытелів із Чехословакії, кілько было із СССР до Чехословакії переселенных волиньскых Чехів. Но то ся совітським і чехословацькым властям не подарило.

Кедьже люди, котры одходили, раховали з тым, же в писемній корешпонденціи може быти цензура, многы собі доїднали меджі собов шіфры. Были доїднаны, же кедь буде на новім місці добрі, будуть писати, же є плано. Кедь буде на новім місці злі, будуть писати, же є добрі, жебы то перешло через контролю. Домів ходили писма, же є „барз, барз добрі“. І так наперек далшым намаганням чехословацькых властей, не подарило ся вже здобыти далшых людей, котры бы „добровольно“ хотіли оптовати. По смерти Сталіна тема оптаціи утихла.

Першы ся вертали в 1960-ых роках

Кедьже Русини із Чехословакії были в іншій позіції як Русини з Лемковины, были добровольно переселены на властну жадость, а не насильно выселены, з кривдов, котра ся ім стала, ся на розділ од Лемків нияк не хотіли змірити і так од першых днів робили вшытко, жебы ся могли вернути назад до Чехословакії

і здобыти свое гражданство, котре ім пропало.

Перша неорґанізована етапа навеструтя родаків до Чехословакії проходила на зачатку 60-ых років 20-го столітя. Перше орґанізоване навеструтя было в році 1962 і найвече людей вернуло ся в роках 1967 – 1968. Остантя етапа навеструтя ся проходила по гаварії в Чорнобылі. Втогды вже словацька влада незалжной Словакії доїднала, же ся з України могло вернути в роках 1993 – 1999 1212 людей. Цілково ся назад вернуло 7500 переселнців, но в тім числі зо женами і дітми тых, котры як свободны одышли в рамках оптаціи.

Історія Йосифа Бобалика

Тема оптаціи была в Чехословакії довгыи час табуізована. Аж в останніх роках о оптаціях мож найти все вєце інформації. Темі ся догодо на Словакії науково присвячать доц. ПгДР. Михал Шмігель, ПгД. із Філозофічної факулты Універзіты Матєя Бела в Ганьській Быстріці. Сам є сыном оптантів, котрым ся подарило вернути назад.

В році 2010 мав прємеру філм режісеркы Анны Главачовой під назвов Йосиф і його братя (Jozef a jeho bratia), котрый був зроблений у співпраці Здружіння інтелігенції Русинів Словєньска і Інштїтуту памяти народа (Ústav pamäti národa). Філм є жывотнов історію Йосифа Бобалика із Лукова, котрый у філмі говорить лем єдну із тисячів трагічных жывотных історій русиньскых людей переселенных до СССР.

Йосиф Бобалик народив ся у русиньскім селі Луків, Бардейовского окресу. Його родина была єднов із 59-ох родин того села, котры під впливом лжывой пропаґанды і великой агітації выселила ся в рамках оптаціи.

Бобалика почась єдної танечной забавы в совітській Україні озброєний банедрөвец примусив прочітати протисталінську агітку, о пару місяців го затримали і був одсужєный на десять років арешту в робочіх лаґрах. В тяжкых кліматичных, природных і людських условиях робив аж до року 1955. У 1967-ім році ся з родинов вернув до Чехословакії. О Йосифови Бобаликови і книга мемоарів під назвов Сім років на севері (Sedem rokov na severe).

Земля обіцяна

Тему оптаціи зінсєновав і Фолклорный ансамбель Рутєнія з Братіславы під веджіньом Петра Штефаняка.

Pokračování na straně 14

Benešův pomník do Brna patří

Rád bych se vyjádřil k článku v PR č. 2/2021 Po-
tíže se sochou prezidenta Beneše.

Velmi živě si vzpomínám, že jako sedmiletý, osmiletý školák při bloumání po svém rodném Užhorodě poblíž pomníku TGM jsem viděl, že tam náhle zastavil osobní vůz. A vystoupil z něj – je to až k nevíře – náš prezident Beneš! Přispěl jsem svou pravíčkou k mávání ostatních chodců a zalil mě jakýsi slavnostní pocit bezpečí.

V dospělosti byla moje přízeň k prezidentu Benešovi podrobována zatěžkávacím zkouškám. Přes jeho zásluhy za hranicemi o návrat naší vlasti k samostatnosti je v určité části veřejnosti stále v nemilosti. A to přesto, že jsme neměli na vybranou, když bychom mohli volit mezi dvěma diktaturami. Která byla zlobnější? Beneš stejně jako USA s Anglií věřil slibům, že se zruší Kominternu - ta však byla vyměněna Kominformou. Metody však

zůstávaly. Byli jsme potrestaní, že jsme věřili věrolomným.

Senátoři, kteří byli proti pomníku Edvarda Beneše v Brně, nechápou rozměry spravedlnosti.
Jan Roman

Zajímavá podrobnost

Nevím, jestli víte, že bývalý člen vlády Josef Tošovský měl matku z Mukačeva, nebo okolí, jmenovala se Marusja, rodné jméno neznám. Po okupaci v r. 1945 se dostala do Čech (s pomocí mé rodiny)), vdala se za majitele hostince pana Tošovského, načež jim hospodu vzali komouši... Pak žili v Novém Hrádku.

Olga Ivančo Lúčanská

Kuštek na nočním stolku

Děkuji za uveřejnění mého dopisu. Jen bych byla radši, kdyby ve jméno bylo uvedeno i mé rodné příjmení - Nevyhoštěná. I když už asi málokdo z lidí, co se s tatínkem znali ještě ži-

je. Chodili jsme spolu s některými z nich pilně na setkání, která se po roce 1989 uskutečňovala.

Škoda, že jsme se už dlouho s nikým neviděli.

Děkuji za časopis, to si zas počtu. Vzpomínám i na pana Kušteka, pravidelného příspěvatele. Jeho knihu mám stále na nočním stolku.
Marcela Mecová Nevyhoštěná

Budoucnost Zakarpatska?

Podkarpatská Rus byla součástí Československa a zaslouží si důstojné připomenutí. Bez tak se Ukrajina díky své politické reprezentaci v budoucnu asi rozpadne a bohužel i Zakarpatsko je ohroženo, že přejde k Maďarům, přestože většina obyvatel jsou slovanští Rusíni. Jsem ve Společnosti nováčkem, ale chci se vyjádřit k politice. Dnes je Zakarpatsko v centru zájmu.

Zdeněk Cvrkal

Ještě o zakarpatských vínech

Pokračování z č. 2/2021

Kvalita vína je silně závislá na místě pěstování. V okolí Berehova, Vinogradova, vesnic Ďula, Seredněje a Mužijevo se u Furmintu a Hárslevelü docílí desertní víno, zatímco v Užhorodské a Mukačevské oblasti sotva stolní.

Leanka (Леанка) je nejrozšířenější (cca 1000 ha) a místním podmínkám nejvíce přizpůsobené bílé víno, v Moldávii známé jako Feteasca Fegeasca. Hodnotí se za rané zrání (půlka září), vysokou výnosnost, nižší náchylnost ke hnití, dosahuje 20 % cukernatosti. Vyrábí se z něj známkové víno Seredňanskoe "Середнянське". Používá se též při výrobě šumivého vína.

Riesling italský (Рислинг итальянский) je rozšířen ve všech místních vinařských oblastech, především pak v Berehovském okrese. Co do plochy (přes 1000 ha) zaujímá spolu s Leankou a Tramínem první místo mezi vysoce kvalitními evropskými odrůdami. Cukernatost hroznu dosahuje 20–21 %, dozrává ve druhé polovině září. Odrůda je náročná na půdu. Vysoká úroda (je podmíněna kvalitou hnědé lesní podzolové obdělávané půdy).

Používá se k výrobě stolního vína Beregivske (Берегівське).

Riesling rýnský se v Zakarpatí vyskytuje málo (60 ha) a pěstuje se především v Mukačevském, Berehovském a Seredňanském okrese. V dobrých letech dosahuje cukernatosti 19–22 %. Je odolný proti vinné plísni a zahňování, lépe snáší zimu. Díky nízké výnosnosti není příliš rozšířen. Používá se k výrobě známkového stolního vína Riesling zakarpatský (Рислинг закарпатський). V bývalém SSSR nejlepší kvality dosahoval v Krasnodarském kraji v kombinátu "Абрау-Дюрсо", v krymském závodě "Золотая Балка" a v Chersonské oblasti. V Zakarpatí se vyrábí z Rieslingu rýnského jemné aromatické víno v Seredňanském okrese (vesnice Sredněje / Среднее, Ljachobcy / Ляховцы, Čertěž / Чертеж, Nižněje Solotvino / Нижнее Солотвино).

Tramín červený (Траминеер розовый) patří v podmínkách Zakarpatí k vynikajícím odrůdám. Zabírá plochu 600 ha, cukernatost 21–23 %, v dobré roky až 26%. Oproti jiným odrůdám je odolnější vůči šedé plísni a mrazům, dozrává začátkem listopadu. Užití Tramínu

červeného je univerzální. Vyrábí z něho značkové stolní víno Promenuste (Променисте), kvalitní desertní víno trojanda Zakarpattá (Троянда Закарпаття). Hodnotná a perspektivní odrůda pro oblast Zakarpatí.

Leanka, Riesling italský a Tramín červený jsou hlavní odrůdy na Zakarpatí. Při správné péči vykazují vysokou výnosnost a dostatečnou cukernatost. Tvoří 70 % odrůd pěstovaných v Zakarpatí. Nově zakládáné vinice jsou osazovány převážně těmito odrůdami.

ZDENĚK CVRKAL

Перед 75-ма роками зачали агітовати до „обіцяної землі“

Dokončení ze strany 13

Сценарь ку драматично-танечній інсценациі під назвов Земля обіцяна писав автор той статі. В інсценациі выступали і акторы Театру Александра Духновича в Пряшові Йосиф Пантликаш і Володимир Чема. Прем'єру мала інсценација 17-го новембра 2018-го року в Братіславі.

Драматично-танечна інсценација Земля обіцяна не має ціль точно документувати тоты історичны дії, на розділ од высше спомианого фільму, і кедь в дакотрых моментах виходить із конкретных животных історій. Є скоріше історійов обычайного чоловіка, котра ся вже тисяч раз одбыла і знова може одбыти.

Єдночасно інсценаторы грають ся з біблічними символами обіцяної землі і строму, котрый представляє живот, і через історію головного героя представляють долю цілого народа і його глядана выхыреной землі, богатой на молоко і мед, котру по вшыткых страстях находить там, де жыли його предкове цілы генерациі – в русиньській карпатській землі.
ПЕТРО МЕДВІДЬ

Foto Marta Lojková Paulová

Tatry